

Mensen kunnen groeien, net als gras

Verleden, heden en toekomst

van het Rotterdamse opbouwwerk

door de ogen van Hugo Mulder

Hugo bedankt alle mensen die in zijn leven van invloed zijn geweest:

Mar Aalders, Robert Aarts, Hana Abu Awad, Angelina Adam, Toos van Agtmaal, Jan AIVD, Sefa Akbulut, Ton van Aken, Fouad Akka, Selim Aksakal, Hans Al, Alice Alkema, Anneke van Alphen †, Safiye Altintas, Anouk Apeldoorn, Joop Apers, Margot van Asseldonk, Alican Atas, Tom Aussems, Zehra Aydin, Mar de Baan, Arjen Baas, Eric Bakema, Cees Bakker, Hans Bakker, Ineke Bakker, André van Balen, Ismaïl Balıkov, Donald van Balkum †, Zeki Baran, Heilie Bassa, Veli Baski, Yvonne Batenburg, Hans Becker, Willem Bekenkamp, Rachida Benali, Layla Benalla, Ruud Benne, Lieve Bentein, Jaap v.d. Berg, Jan v.d. Berg, Petra v.d. Berg, Addie Bergwerff, Ellen Bergwerff, Fred Bergwerff, Wim Berkel, Gerard Berkhou, Herman Berkhou, Jaap Berkhou, Inge Beugelink †, Joop de Bever, Erik Bezemer, Mohammed Bibi, André Biemel, Meysur Bijl, Jacqueline Blijlevens, Fred Blokhuizen, Cees van Bockel, Harry Bode, Nel ten Bode, Daniëlle Boels, Arthur Boelsma, Greet Boer, Nico de Boer, Marc Boes, Aart van Boeyen, Rob Bongers, Nanne Boonstra, Anno v.d. Borg, Wilbert van Borgonje, Chris v.d. Born, Harm v.d. Born, Richard Born, Cor Bos, Ger Bosman, Wim Bosman, Bastiaan Bot, Pita Bot, Maarten Boudestein, Raabia Bouhalhoul, Hans Boutellier, Leen van Boven, Rien Bovenberg, Jacques Bovens, Dick Boxman, Harlow Brammerlow, Aat Brand, Charlotte Breevoort, Carlo Breikers, Esther Brix, Nel Broekhuizen †, Harry Broekman, Anna Brommer, Bert Brouwer, Daphne Brouwer, George Brouwer, Jeroen ter Brugge, Marja de Brujin, Cathy Bulte, Didy v.d. Burg †, Louise v.d. Burg, Gerard Burger, Jacqueline Buskens, Wilma Burleson, Dick Bussing, Osman Cakici, Annique Campheens, Annemarie Carbonaro, Peter Carinus, Bouke Caton, Müslüm Celik, Ina Chabot, Shanta Chatterdas, Metin Citirkudoglu, Paul Claessens, Hannie Coenraad, Manita Cool, Adrie Cortheberge, Pina Coskun, Nicole Cup, Vernon Daal, Han van Dam, Corrie Damen, Toon De Koning, Paul Deater, Ria Deater, Henny van Deijck, Abdeslam Dekiki, Marlie Dekker, Marcel Delahaye, Loes van Delft, Lidy Derkxen, Jacques Devilee, René Diekstra, Carolien Dieleman, Aad van Diemen, Pietjan van Diest, Edmond van Dijk, Peter Dijkstra, Trees Dijkstra, Louis van Ditschuijen, Marianne Dogan, Osman Dogan †, Margot Doggenaar, Anny Dokman, Cees Don †, Loes van Dongen, Maarten v.d. Donk, Michelle Donkersloot, Annie van Dool, Bartel Dorhout, Hedy van Dorp, Lode Dordtland, Otto Draaijers, Michel Driessen, Ben Dubbeldam, Toni Dubbelman, Martin Dukker, Joop Dullaar, Boris Dumphry, Nathalie Dupon, René Dutrieux, Simon van Duyvenbode, JanWillem Duywendak, Mark v.d. Eerden, Erik van Eeuwen, Harrie Eijkeleboom, Theo Eikenbroek, Rianne van Einden, Fouad El Haji, Abdella El Hardouz, Piet Elenbaas, Joke Ellenkamp, Ibrahim Elmaci, Yvon Elscot, Sander Emmerig, Rob Engelen, Allaatin Erdal, Marius Ernsting, Hakima Erradouni, Marianne van Es, Hans Ewijk, Els Faber, Helma Faber, Driss Fatnassi, Guido Favie, Jasper Feiner, Vincent Florijn, Cees Fortuin, Frans Fransen, Rob Frese, Nico v.d. Gaag, Jan van Gaalen, Elske Geleedst, Anton van Genabeek, Arty Ganeshie, Jacqueline van Gent, Mariska van Gent, Johan Geraets, Eric Gerearts, Fenny Gerrits, Diana Gerritsen, Karin Gerritsen, Leo van Gerven, Renée v.d. Giessen, Willem Giezeman, Gregor Gips, Anneke v.d. Glas, Ed Gloudi, Anneke de Goede, Jacqueline Gommens, Irma Goudleeuw, Bas Goudriaan, Ruben Gowricharn, Mieke v.d. Graaf, Ell de Graaff, Marja Gravesteijn, Adri van Grindven, Miranda Groen, Willy Groenewold, Monique van Groningen, Robert van Gurp, Jo de Haan, Aliën v.d. Haar, Jacques Habets, Dirk Haddeman, Abderrahim Haddou, Rob Hagens, JanDirk Haitsma, Tony Hak, Sami Hamzaoui, Ben Hansler, Ahmed Harika, Casper Hartman, Martin den Hartog, Wil den Hartog, Noes Haumahu, Jan Hauwert, Hans v.d. Have, Will ten Have †, Wim v.d. Have, Hans Hazenak, Jan Heemskerk, Coerd de Heer, Ingrid Heijst, Cees van Helvert, Johan Henderson, Robert van Herk, Laurie Hermanns, Raymond Hermans, Annie v.d. Heuvel, Frits Hilgers, Ties Hilgers, Clari Hill, Mimoun Hmoumou, Tiko Ho Ong, Jan Hoeflaken, Jan Hoefsloot, ArendJan Hoek, Marjan v.d. Hoek, Fred Hoeksema, Arnout Hoekstra, Laura Hoekstra, Bert Hoenen, Koos Hollander, Bernhard Holtrop, Natalie Holwijn, Freek Homan, Peter Homan, Marianne Hoogerwerf, Anja Hoogerwerff, Hans Hoogevorst, Joke Hoogtijling, Katja Horemans, Ingrid Horstik, Simon Horstink, Hennie ten Hove, Leo Huijgen, Piet Huiskens, Ton Huiskens, Marianne Huisman, Leonie Hulshof, Frouke Huttinga, Wieneke Icke, Delshad Idris Ali, Leo Ijdo, Ad IJzerbrandt †, Gre IJzerbrandt, Herman IJzerman, Madalon van Ingen Schenau, Fouad El Jabri, Pim Jansen, Rob Jansen, Rob Janssen, Johan Janssens, Roy Jansson, Janneke van Jeveren, Chris Jochemsen, AartMartin de Jong, Hans de Jong, Wiebe de Jong †, Wim de Jong, Rob de Jonge, René de Jongh, Jeanette Jonker, Sabina Juriewicz, Bert Kandel, Edgar Kannekens, Fevzi Karaca †, Arie Kars, Leen Karsdorp, Hans Karstel, Geertje Karstens, Necat Kaya, Ron Keesmaat, Ernst Keijzers, Hans Kemp, Hein Kemperman, Ria Kerlaan, Nel Kerstens, Theo Keulen, Marjolein Keverling, Deirdre Kiel, Bekir Kilic, Paul Kindt †, Theo Kion, Ritsaard Klapwijk, Gerard de Kleijn, Bart Kleijweg, Ria Kleinjan, Elles de Klerk, Ton de Klerk, Jan de Kloet, Adri Kluwen, John Knierim, Paula Koedijk, Martin Koenen, Nelly Koetsier, Ron Koevoets, Kees Kok, Caroline Kolenbrander, JanJaap Kolkman, Hermine de Koning, Jan Kooij, Aad Koole, Elly van Kooten, Ria van Kooten, Mitchel Korpel, Annemarie Kort, Annet ten Kortenaar, Kees Kortlever, Maaike Kraaijestein, Wilma Krapman, Corrie Kreuk, Jantien Kriens, Hans Kröger, Arie v.d. Krogt, Ton Krom, René Kronenberg, Hanny de Kruijf, Bep Kruijt †, Robert Krul, Bea Kruse, Zeynep Küçükülgürmez, Joost Kuhne, Els Kuijper, Pieter Kuijper, Willem Kwakkelstein, Ben de La Mar, Marjolein Labots, Marcel de Lahaye, Wim Lakmaker, Toon Lambregts, Fatima Lamkharrat, GertJan Lammerts, Marien de Lange, Peter de Lange, Jack Langelaar, Franc Lauriks, Bart de Leede, Carla Leepelaar, Odette van Leersum, Ton Legerstee, Marjolijn Lem, Ron Lemmers, Bert v.d. Lende, Jan van Lent, Nienke van Leur, Wil v.d. Leur †, Wim Leusink, Benji de Levi, Lianne v.d. Linden, Erik Lindenberg, Betty Linders, Gerard Litjens, Marie-Fleur Lobry, Erna Lohman,

Mensen
kunnen
groeien,
net als
gras

Inhoud

Voorwoord	3
Deel 1 - Geschiedenis	4
Kracht	
De jaren veertig, vijftig en zestig	4
Passie	
De jaren zeventig	14
Groei	
De jaren tachtig	26
Durf	
De jaren negentig	36
Twijfel	
Eeuwwisseling en jaren nul	48
Zorg	
Vanaf 2010	60
Deel 2 - Toekomst	68
Lessen voor de toekomst	
Bronnen	80

Voorwoord

Nieuwe verhoudingen

Begin 2011 nam ik van Hugo Mulder het stokje over en werd directeur van SONOR. Dit boek verschijnt twee jaar na zijn terugtreden. Hugo Mulder bouwde samen met René van der Voorn onze opbouwwerkorganisatie op en maakte goede en moeilijke tijden mee, die vaak samenhangen met maatschappelijke veranderingen. Bij iedere periode van schuivende verhoudingen in de samenleving, zoals de havenstaking, de stadsvernieuwing en de integratie van migranten, stond het opbouwwerk vooraan.

SONOR zit in een moeilijke fase. Het politieke en maatschappelijke bestel is zo dat wij fors moeten inkringen, maar wij gaan door – want er is zonder twijfel behoefte aan vakmensen met kennis van de netwerken in de wijken. Opbouwwerk blijft onmisbaar. Wat wij doen, doet niemand anders. Wij brengen in kaart wat een buurt nodig heeft. Daarbij gaat het niet om wat bewoners leuk vinden; voor de opbouwwerker is de maatschappelijke urgentie leidend. Opbouwwerkers brengen netwerken van mensen in beweging en zijn daarbij de spil en de verbindende schakel. De afgelopen jaren leek het er even op dat andere partijen, zoals woningbouwcorporaties, wijkagenten en ambtenaren die rol op zich zouden nemen, maar dat is niet gebeurd omdat zij voor dat werk onvoldoende zijn geëquipeerd; opbouwwerk is een ander vak.

Er is toekomst voor een onafhankelijke opbouwwerkorganisatie, zoals SONOR, waar scherp wordt gewerkt aan sociaal ondernemerschap en aan versterking van de kracht van burgers. SONOR heeft altijd bijgedragen aan coherentie in de samenleving en de ontwikkeling van mensen, zodat zij beter voor zichzelf kunnen zorgen. Steeds kreeg dat een nieuwe vorm, zoals blijkt uit het verhaal van Hugo Mulder in dit boek. Zijn verhaal, en de lessen van deskundigen in het laatste hoofdstuk, leveren tevens een bijdrage aan het denken over veranderingen die zich nu en de komende jaren voltrekken in het welzijn en de zorg voor burgers.

Rotterdam, maart 2013

Anton van Genabeek, directeur SONOR

Kracht

De jaren veertig, vijftig en zestig

De wederopbouw van Rotterdam, het ontstaan van het opbouwwerk en de jeugd van Hugo

Tijdsbeeld

- » Opbouwwerk ontstaat in de jaren twintig van de twintigste eeuw, maar krijgt pas na de Tweede Wereldoorlog landelijk bekendheid. Na al het oorlogsleed heeft de bevolking steun nodig, vindt de overheid. Kort na de bevrijding, in mei 1945, ontstaat het Nederlands Volksherstel (NVH), een nationale hulporganisatie met als belangrijkste taak 'het in nood verkerende volk helpen met geestelijke en lichamelijke weder opheffing'.
- » Op dat moment zijn er ruim 8200 instellingen voor armenzorg en maatschappelijke zorg, zowel in particuliere als in kerkelijke handen. Het NVH adviseert de overheid om een einde te maken aan deze onoverzichtelijke situatie en alles onder te brengen in een coördinerend orgaan. Als voorbeeld dient het Opbouworgaan in Drenthe, dat is ontstaan in de jaren twintig. De overheid volgt het advies op en in 1949 hebben tien provincies Opbrouworganen opgericht. Zij ontvangen subsidie van het ministerie van Sociale Zaken.
- » Het zwaar gehavende Rotterdam legt na de oorlog de nadruk op het economische herstel van de stad. Het meeste geld gaat dan ook naar de wederopbouw van het stads-

De Rotterdamse binnenstad in 1953, gezien vanuit een helikopter. Het bombardement in de Tweede Wereldoorlog veroorzaakte een kaalslag. (foto: Collectie Gemeentearchief Rotterdam)

centrum en de reconstructie van de vernielde havens. Dat gaat ten koste van de versterking en verbetering van de sociale opbouw van de stad. In de oude wijken zijn veel huizen vervallen en er heerst woningnood in grote delen van Rotterdam.

- » Het gemeentebestuur van Rotterdam maakt kort na de oorlog een bescheiden begin met bewonersinspraak, door de oprichting van wijkraden. De leden, vooral ondernemers en mensen uit de ‘hogere klasse’, worden benoemd door de gemeenteraad en krijgen een adviserende bevoegdheid. In 1947 heeft Hoek van Holland

de primeur, later volgen andere wijken.

- » Tegelijkertijd ontstaan in diverse Rotterdamse wijken wijkopbouworganen, op initiatief van maatschappelijke en kerkelijke instellingen. Ze stellen zich op als vertegenwoordigers van de bewoners. In de jaren vijftig krijgen de wijkopbouworganen officiële erkenning en voeren vaak welzijns-taken uit. Er is soms frictie met de wijkraden.
- » Uit de Verenigde Staten waait een nieuwe trend Nederland binnen: community organization. Dit

komt neer op mobilisatie van de gemeenschap en de versterking van de democratie van onderop. Het nieuwe ministerie van Maatschappelijk Werk omarmt de methodiek en stimuleert ‘maatschappelijk opbouwwerk’.

- » Eind jaren vijftig draait de landelijke economie op volle toeren. De verzorgingsstaat wordt verder uitgebouwd met een uitgebreid stelsel van sociale zekerheid.
- » In de jaren zestig is sprake van ontzuiling. Het nieuwe medium televisie brengt de wereld de huiskamers binnen, mensen gaan zich breder oriënteren en maken zich los van bestaande, tot dan toe vanzelf-sprekende banden.
- » Het Tweede Vaticaanse Concilie leidt tot modernisering van de katholieke kerk. Als gevolg daarvan gaan priesters zich meer bemoeien met het welzijn van de bewoners in hun eigen parochie. Zij zijn de voorlopers van de (wijk)opbouwwerkers.
- » De overheid heeft een sterke invloed op het welzijnswerk. Volgens de minister van Maatschappelijk Werk, Marga Klompé, is maatschappelijk opbouwwerk ‘een van de gewichtig-

ste taken van het departement’. Eind jaren zestig verandert de term in ‘opbouwwerk’ (zonder ‘maatschappelijk’ ervoor), en er wordt voor het eerst gesproken over ‘samenlevingsopbouw’.

- » Het herstel van de industrie verloopt voorspoediger dan verwacht. Er is een gebrek aan laaggeschoold arbeidskrachten en halverwege de jaren zestig voert de Nederlandse overheid een wervingscampagne in Zuid-Europa, Turkije en Marokko. Het begrip ‘gastarbeider’ ontstaat want de Nederlandse regering gaat ervan uit dat de arbeiders weer teruggaan als hun contract is verlopen. Onder druk van de werkgevers krijgen veel arbeiders toch een permanente verblijfsvergunning.
- » Na dertien jaar plannen maken kondigt het Rotterdamse gemeente-bestuur in 1969 grootscheepse stadsvernieuwing aan. Een groot deel van de vooroorlogse stads-wijken wordt gesloopt, er komt nieuwbouw en enkele buurten worden gerenoveerd. Maar de bewoners roeren zich: ze willen meepraten en meebeslissen en vragen zich af of sloop wel echt nodig is.

Kracht

Na de Tweede Wereldoorlog krabbelt het zwaar getroffen Rotterdam langzaam op. In die periode van wederopbouw wordt Hugo geboren. Zijn jeugd is niet makkelijk; hij is vaak ziek en als hij tien is krijgen zijn ouders een ernstig ongeluk. Het iele jongetje houdt stand, op eigen kracht vindt hij zijn weg.

De wieg van Hugo Mulder staat in Charlois, een wijk in Rotterdam-Zuid. Zijn vader is lasser in de Rotterdamse haven, zijn moeder verdient de kost als verkoopster en werkster. Het jonge stel heeft elkaar ontmoet bij het Leger des Heils, waarvan ze beiden lid zijn. Ze trouwen kort na de oorlog, omdat er een kind op komst is. Zoon Jan wordt geboren en vier jaar later, in 1951, volgt Hugo. De jongens maken deel uit van de naoorlogse geboortegolf, bekend als ‘de babyboom’: tussen 1946 en 1954 werden twee miljoen kinderen geboren in Nederland.

De eerste weken van Hugo’s leven verlopen moeizaam, hij huilt veel en kan niet goed eten. In het ziekenhuis blijkt waarom: de doorgang naar zijn maag is te klein. Een operatie volgt, het kwetsbare jongetje verblijft vervolgens een jaar in een verpleeginrichting om aan te sterken. Hugo’s vroegste herinneringen voeren terug op gesteven lakens in een metalen bed. Later volgen nog meer ziekenhuisopnames; in de eerste veertien jaar van zijn leven wel een stuk of zeven. “Ik was vier jaar toen ik hersenvliesontsteking kreeg. Ik lag tien dagen in het donker en werd gekastijd door ruggenmergprikken. Weer een paar jaar later had ik maagvriesontsteking, ik had eigenlijk altijd wat.” Hugo is ervan overtuigd dat hij kracht

heeft geput uit de fysieke malaise. “Ik leerde van me afbijten. Mijn broer, ouder en groter dan ik, was bang voor honden; ik joeg ze weg. En ik kwam in actie als hij werd dwarsgezet door een stel vervelende jongens. Pas later leerde ik dat je kracht ook op een andere manier kunt inzetten. Dat het niet gaat om wat je bent, maar meer om wat je kunt bieden aan een ander.”

Orde en regelmaat

De jaren vijftig kenmerken zich als een saaie tijd van hard werken en weinig veranderingen. De Nederlanders hebben behoefte aan zekerheid en klampen zich vast aan een van de zuilen waaruit de maatschappij bestaat: protestants-christelijk, katholiek, sociaal en liberaal. Het gezag van de overheid en de kerkgenootschappen is in die jaren onaantastbaar. Willem – ‘vadertje’ – Drees voert vier kabinetten aan en zet een stevige stempel op de samenleving met de invoering van verschillende sociale wetten. De verzorgingsstaat krijgt eind jaren vijftig een flinke impuls dankzij de groeiende economie en de ontdekking van een groot aardgasveld in Slochteren.

Het is een tijd van orde, regelmaat en discipline, ook in huize Mulder. Vader Mulder leidt het gezin met strakke hand. De domineeszoon heeft goed voor ogen hoe hij zijn twee zoons wil opvoeden: standvastig, eerlijk, betrouwbaar en gehoorzaam. Naast zijn werk in de haven is hij hopman bij de padvinders, Hugo’s moeder is akela. De broertjes Mulder gaan op zaterdag altijd mee naar Hoogvliet en later naar Sportdorp (het huidige IJsselmonde). Van die tijd herinnert Hugo zich vooral de voorgeschreven padvinderskleding: “Ik moest altijd van die verschrikkelijk prikkende truitjes aan”.

Oppkomst van burgerdemocratie

Het gemeentebestuur van Rotterdam wil de inwoners meer betrekken bij de ontwikkelingen in de stad en stelt wijkraden in. Het is een voorzichtige stap naar burgerdemocratie, de gedachte was dat een grote stad het beste kan worden opgeknapt in zichzelf bedruipende eenheden. “De mens moet centraal staan in zijn eigen omgeving. Maar de Rotterdamse bestuurders wilden natuurlijk wel een vinger in de pap houden. Dus wezen ze zelf de leden aan, om te voorkomen dat er mensen in terecht zouden komen die zomaar wat zouden roepen. Daar hadden

de bestuurders helemaal geen zin in.” De leden van de wijkraden zijn mannen, afkomstig uit de ‘hogere klasse’: de kruidenier, de dokter, de onderwijzer. Ze mogen meepraten over plannen die de gemeente heeft voor het verbeteren van de wijk, maar de onderwerpen beperken zich tot speeltuinen, parkeerstroken en de viering van Koninginnedag. “De wijkraden waren vrij passief: ze reageerden meer op ontwikkelingen dan dat ze zelf met alternatieven kwamen. Voor de bewoners was het een nadeel dat er vooral ondernemers in de wijkraden zaten. Toen er bijvoorbeeld plannen werden gemaakt voor verbreding van de rijksweg die dwars door de stad liep, keken de ondernemers naar hun eigen belang. Een probleem was ook dat ondernemers allemaal op een hoop werden gegooid. Rijk en groen zat door elkaar; de kleine aardappelboer naast de succesvolle ondernemer met drie grote meubelzaken. Of je nou iets in te brengen had of niet, als ondernemer hoorde je destijds bij de betere klasse.”

Priesters als opbouwworkers

Om de wijkraden te steunen in hun rol, roept de gemeente de hulp in van uitgetreden priesters. Die zijn er in toenemende mate, vooral in de jaren zestig verlaten veel gewijde priesters en nonnen de rooms-katholieke kerk. Meerdere ex-priesters treden eind zestiger jaren in dienst van de gemeente Rotterdam en fungeren als intermediair tussen de overheid en de wijkraden. In feite zijn zij de voorlopers van de opbouwworkers, maar ze hebben soms moeite met hun positie. “Het waren aardige en lieve mensen, heel begaan met hun werk, maar ze vonden het moeilijk om de aansluiting te vinden bij het gewone volk. Priesters en de pastoors hoorden van oudsher bij de notabelen. Ze konden goed filosoferen en praten, maar ze waren voor burgers niet altijd te volgen. Dat maakte het moeilijk om op te treden als hun vertegenwoordiger.”

Veel priesters zijn in de jaren vijftig en zestig ook actief in de Rotterdamse buurten en clubhuizen, zoals die van het Sint Franciscus Liefdewerk, de latere Katholieke Stichting voor Gezin en Jeugd (KSGJ). Ze richten zich vooral op probleemgezinnen en jongeren, met activiteiten en heropvoedingsprogramma’s.

Brommerongeluk

Als Hugo tien is krijgen zijn ouders een ongeluk waar het gezin jarenlang de gevolgen van moet dragen: rijdend op hun brommer worden ze aangereden door een tram. Hugo's moeder verliest door het ongeluk een onderbeen, zijn vader heeft gebroken benen en ribben. Twee maanden liggen ze in het ziekenhuis, Hugo en zijn broer worden opgevangen door gezinnen die ze kennen via de kerk. Daarna volgen lange maanden van revalidatie. "Mijn opa en oma kwamen bij ons wonen, om voor mijn ouders te zorgen. Het werd erg krap in onze bovenwoning." Het gezin moest verhuizen naar een woning op de begane grond en kwam terecht in Lombardijen. "Daar stortte mijn moeder in. Ze kon het ongeluk niet verwerken, maakte zich ook druk over de schuldvraag. Ze is ruim een jaar in het Deltaziekenhuis geweest om weer bij zinnen te komen."

In die moeilijke periode mocht Hugo's moeder een weekje weg voor een korte vakantie. "Toen mijn vader haar terugbracht, informeerde de directeur belangstellend hoe het was geweest. Mijn vader begon enthousiast te vertellen wat ze allemaal hadden gezien. 'Maar hoe heeft u dat allemaal kunnen doen, in zo'n korte tijd', vroeg de directeur. 'Nou, gewoon, op de brommer', zei mijn vader. De directeur werd woedend; zijn patiënt was in de war geraakt door een brommerongeluk en mijn vader zette haar doodleuk weer op dat ding. Die brommer moest weg, en wel onmiddellijk. Dat heeft mijn vader nooit gedaan, als hij op bezoek ging, parkeerde hij zijn brommer buiten de poort en wandelde naar het Deltaziekenhuis. En toen mijn moeder eenmaal thuis was, zaten ze weer gewoon samen op de brommer."

Rollers indraaien

De thuissituatie heeft zijn weerslag op Hugo. "School kon me gestolen worden." Het jongetje met het zwakke gestel blijkt een vechtertje: hij laat zich niet pesten door klasgenoten, maar knokt verbeten terug. Op de LTS loopt het uit de hand: Hugo laat zich ook door leraren niet de les lezen en wordt uiteindelijk van school gestuurd. Een carrière als lasser, zoals zijn vader, zit er niet meer in en Hugo heeft geen idee wat hij dan wil worden. Eenmaal terug uit het Deltaziekenhuis spoort zijn moeder hem aan om naar de kappersschool te gaan. Hij helpt haar altijd zo goed met het indraaien van de rollers, hij heeft er gevoel voor en kapper is toch een mooi beroep? Na de kappersschool werkt Hugo korte tijd in loondienst en

wordt daarna kapper-aan-huis. Op een brommertje rijdt hij de stad door, de tas met kappersspullen tussen zijn knieën geklemd.

De kleine woning in de wijk Lombardijen staat af en toe bol van de felle gesprekken tussen vader Mulder en zijn oudste zoon Jan, die inmiddels student is aan de Sociale Academie en daar wilde tijden meemaakt. Hugo herinnert zich de reactie van zijn ouders toen Jan op zondagochtend recht uit de kroeg aan het ontbijt verscheen. “Ze waren helemaal geschockt. Toen mijn broer naar het derde jaar zou gaan, belde mijn moeder naar de directeur, de latere wethouder Jan van der Ploeg. ‘Ik haal mijn zoon van school af’, zei ze tegen hem, ‘want hij wordt veel te brutal. Van der Ploeg wist mijn moeder om te praten.’”

Door de verhalen van zijn broer wordt Hugo nieuwsgierig naar de sociale sector. Om te ervaren hoe het is om met jongeren te werken gaat hij kapperscursussen geven in jongerencentrum De Roef in de wijk Middelland. Het werk spreekt hem aan en al gauw is hij activiteitenleider.

Vanwege het lage loon neemt Hugo baantjes aan om extra geld te verdienen. Een leerzame tijd, vindt hij achteraf, omdat hij de arbeidsmarkt van allerlei kanten ziet. In de Rotterdamse haven loopt hij krom onder diepgevoren Argentijnse koeienpoten en in een Brabantse jamfabriek slaat hij urenlang aardbeien tot moes met een stuk hout. Later klimt hij op tot de technische dienst en moet hij barakken bouwen voor Joegoslavische vrouwen die in de fabriek komen werken. Het opent Hugo's ogen: “Ik ging ineens begrijpen wat gastarbeiders waren, en hoe slecht hun omstandigheden konden zijn. Deze vrouwen kwamen een half jaar lang de poort niet uit.” Bij een groot chemieconcern vult hij 's nachts aan de lopende band flesjes met shampoo en doucheschuim. “Daar ontdekte ik dat je altijd voor de gek wordt gehouden. Verschillende producten, van allerlei merken, komen gewoon uit dezelfde fabriek. Niets is wat het lijkt.”

Hugo als welpje bij de padvinders, vijf jaar oud. Hij was eigenlijk nog te jong, maar ging mee met zijn ouders, die Hopman en Akela waren. Foto rechts: Op achtjarige leeftijd werd Hugo officieel welp bij de padvinders.

Karel de Stouteplein in Charlois,
jaren vijftig.

Van links naar rechts:

Hugo, zijn vader en zijn broer Jan.

Hal van het Centraal Station, 1957. (foto: Lex de Herder)

Hugo op de LTS,
voordat hij van school wordt gestuurd.

Na de Kappersacademie
is Hugo een tijdje
kapper-aan-huis.

Aanleg zesbaans rondweg van Rotterdam, 1967. (foto: Eric Koch, NL-HaNA, ANEFO / neg. stroken, 1945-1989, 2.24.01.05, bestandenummer 920-7884)

Passie

De jaren zeventig

Stadsvernieuwing,
bewoners op de barricaden en
Hugo als opbouwwerker

Tijdsbeeld

- » De eerste oliecrisis van 1973 leidt het begin in van financieel magere jaren. Het overheidstekort neemt toe, loonmaatregelen zijn het gevolg.
- » De houding van welzijnswerkers verandert en dat is ook merkbaar op de Sociale Academie. Het bestrijden van onmaatschappelijkheid (asociale gezinnen) staat niet langer voorop; zelfontplooiing is het nieuwe doel. Termen als 'participatie', 'inspraak' en 'medezeggenschap' zijn sterk in opkomst.
- » De stad Rotterdam ontwikkelt zich als laboratorium. Er ontstaan voortdurend nieuwe initiatieven die later landelijke navolging krijgen. Voorbeelden zijn de stadsvernieuwing, lokaal kiesrecht voor buitenlanders en nieuwe vormen van bewonersinspraak.

Havenstaking in Rotterdam, 2 september 1970. (foto: Eric Koch, NL-HaNA, ANEFO / neg. stroken, 1945-1989, 2.24.01.05, bestandnummer 923-8067 licentie CC-BY-SA)

- » In 1973 komen de eerste, rechtstreeks gekozen, Rotterdamse deelgemeenten in Hoek van Holland, Hoogvliet en Charlois. Ze vervangen de wijkraden. In de loop van het decennium volgen meer gebieden.
- » In 1974 begint een lange periode waarin de Partij van de Arbeid aan de macht is in de stad Rotterdam. De oud-directeur van de Sociale Academie Rotterdam, Jan van der Ploeg, wordt wethouder en toont zich een groot pleitbezorger voor de stadsvernieuwing. Hij wil bewoners laten meepraten over de plannen. Dat leidt tot de oprichting van het Overleg Stadsvernieuwing Oude Wijken (OSOW).
- » Bewonersorganisaties spelen een belangrijke rol in de strijd om lagere woonlasten. In deze tijd ontstaan onder meer de Aktiegroep

Oude Westen en de bewonersorganisaties Crooswijk, Feijenoord, Delfshaven en Oude Noorden. De sfeer tussen de gemeente en de bewonersorganisaties is grimmig; elke onderhandeling gaat gepaard met acties, zoals massale bijeenkomsten, grote optochten en bezettingen.

- » Meestal zijn de opbouwwerkers gehuisvest in het pand van de bewonersorganisatie, die ook fungeert als opdrachtgever. Formeel zijn ze in dienst van de Raad voor het Maatschappelijk Welzijn, een onderdeel van de gemeente Rotterdam, maar de opbouwwerkers treden vooral op als actieleider en belangenbehartiger van de bewoners.
- » In de loop van de jaren zeventig verkleurt Rotterdam: de samenstelling van de bevolking verandert in enkele wijken in hoog tempo. Dat komt vooral door de gezinsherening: voormalige gastarbeiders laten hun gezin overkomen. In het Oude Westen, Cool, Crooswijk, Middelland, Feijenoord en Afrikaanderwijk bestaat de bevolking voor 7 tot 15 procent uit buitenlandse immigranten.
- » In 1978 verschijnt het rapport 'Migranten in Rotterdam', over de toenemende problematiek rondom de grote aantallen buitenlandse immigranten. De Sociale Academie start in 1979 de specialisatie 'Leerspoor Minderheden'. In Rotterdam gaan de eerste migrantenopbouwworkers aan de slag.
- » Eind jaren zeventig stort de economie volledig in als gevolg van de tweede oliecrisis. Het leidt in heel Nederland tot grote werkloosheid. Rotterdam wordt hevig getroffen: de havenactiviteiten nemen af, scheepsbouw en traditionele industriële bedrijvigheid verdwijnen voor een groot deel uit de stad. De zo ferm ingezette stadsvernieuwing loopt door de economische recessie vertraging op.

Passie

De roerige jaren zeventig bieden Hugo alle ruimte voor het ontwikkelen van zijn passie: het opkomen voor de rechten van de gewone mens. In het kielzog van zijn oudere broer ontdekt hij het welzijnswerk. Zij aan zij met bewoners strijdt hij voor lage huren en leefbare wijken.

In de zomer van 1970 begint het te rommelen in de Rotterdamse haven. De arbeiders zijn ontevreden over hun loon, maar de vakbonden stellen zich afwachtend op. Dit is zeer tegen de zin van de havenarbeiders; ze willen actie! Volgens Hugo waren het broeiergelegen dagen. “Mijn broer was voorzitter van de Communistiese Eenheidsbeweging Nederland, KEN. De kleine linkse partijen waren er als de kippen bij om de arbeiders te steunen.”

Op vrijdagmiddag 28 augustus 1970 leggen meer dan tienduizend havenarbeiders het werk neer. Het is het begin van de grootste staking sinds de Tweede Wereldoorlog. De arbeiders zijn vastbesloten: zonder loonsverhoging gaan ze niet aan het werk. De staking houdt de gemoederen flink bezig en vult dagenlang de voorpagina's van de kranten. Pas na drie weken gaan de werkgevers door de knieën en keert de rust weer. De negentienjarige Hugo maakt de staking van dichtbij mee, dankzij zijn politiek actieve broer. “Ik wilde meedoen en meldde me als vrijwilliger. ’s Ochtends stond ik op de Moerdijkbrug pamfletten uit te delen aan de Brabantse stakingsbrekers die, ingehuurd door de werkgevers, iedere dag in volgeladen busjes naar Rotterdam kwamen. En ik was bij de Maastunnel toen daar massa’s mannen marcheerden, op weg naar het stadhuis. Het was een indrukwekkend gezicht.”

Sociale Academie

Het sociale hart van Hugo is ontvlamd: hier voelt hij zich thuis, tussen de gewone mensen die opkomen voor hun rechten. Hij wil een bijdrage leveren, in de vaste overtuiging dat het voor iedereen mogelijk is om zijn of haar positie te verbeteren. “Mensen kunnen groeien, net als gras. Sommigen hebben daar wat ondersteuning bij nodig en die wilde ik graag geven.”

Zijn toenmalige vriendin stimuleert hem in het volgen van een sociale opleiding. “Zij vroeg aan mij of ik mijn hele leven kapper wilde blijven. Mijn vriendinnetje kon goed leren, ze zat op de Middelbare Meisjes School, en spoorde me aan. Dat is een geluk geweest, dat kom je toevallig tegen in je leven.”

Na een schriftelijke vooropleiding volgt Hugo de Jeugdleidersopleiding aan de Sociale Academie in Rotterdam. Een paar jaar later haalt hij daar het HBO-diploma Cultureel Werk en weer later het diploma Kadercursus Opbouwwerk. “Ik kwam een keer met mijn voet tussen de spaken van een brommer en beschadigde daarbij mijn achillespees. Daar had ik voordeel bij toen ik gekeurd moest worden voor militaire dienst. Ik stond zo weer buiten, want ik paste niet in de legerkistjes, met die rare voet.” Hugo wordt volledig afgekeurd en niets staat een carrière in de sociale sector meer in de weg.

Hugo’s moeder verandert langzaam maar zeker mee met haar zoons. Dat wordt goed zichtbaar als zij, inmiddels voorzien van een kunstbeen, een baantje krijgt als gastvrouw bij buurthuis Sarto waar haar oudste zoon na zijn studie aan de slag is gegaan. Ze kijkt goed om zich heen en is niet te benauwd om haar mening te geven. “Als ze vond dat de maatschappelijk werkers niet goed omgingen met de jongeren, dan zei ze dat ook.” Hugo leert van zijn moeder om open te staan voor andere culturen. In een tijd dat veel autochtone Rotterdammers hun Turkse en Marokkaanse buren met argwaan en wantrouwen bekijken, toont zij zich nieuwsgierig en knoopt vriendschappen aan met vrouwen die ze nauwelijks verstaat. Naast haar baan als gastvrouw gaat ze trainingen geven over gezonde voeding. Later volgen emancipatiecursussen, voor vrouwen van allerlei culturen.

Op de Sociale Academie voelt Hugo zich thuis. “Het was een tijd waarin amper sprake was van studeren, de opleiding stond vooral in het teken van je eigen ontwikkeling. Maar we leerden wel dat we het moesten opnemen voor de mensen

die onrecht werd aangedaan. Die *drive* kregen we allemaal mee en sprak mij erg aan: ik wilde mensen vooruit helpen. Dat is altijd zo gebleven.”

Het kappertje groeit in de jaren zeventig uit tot een opvallende verschijning met ruige, zwarte baard. Het vriendinnetje maakt plaats voor een echtgenote en twee kinderen: een zoon en een dochter.

Jongerenwerk in Vlaardingen

Na wat tijdelijk werk in Rotterdamse clubhuizen dient zich de eerste echte baan aan: Hugo wordt projectleider van het Open Jongeren Centrum Kommunio in Vlaardingen. Hij onderhandelt met de wethouder over zijn loon en regelt via dezelfde man een huis. “Dat kon toen allemaal.” Hugo blijft maar kort bij Kommunio. “Het was soms heftig daar. Ik werd half overspannen van de vechtpartijen tussen die jongeren en soms tussen de jongeren en mijzelf.”

Hij solliciteert op een baan als cultureel werker en komt terecht in het pand van een voormalig weeshuis in het centrum van Vlaardingen. Het buurthuis gonst van de energie en bedrijvigheid. “Iedereen liep hier binnen: voor het jeugdcafé, de vrouwengroep, het naaiatelier, de handwerkuren of het Actiecomité Rijnmond. Iedere vrijdagavond 150 jongeren. Dat lukt je tegenwoordig niet meer. We hadden deejays, dat was een nieuw fenomeen, dat trok veel volk aan.”

De taak van de cultureel workers is letterlijk: de jongeren van de straat houden. Hugo kijkt met een schuin oog naar het werk van priesters die verbonden zijn aan de katholieke buurthuizen. “Zij probeerden de jongeren te versterken, hun zelfvertrouwen te vergroten. Tegenwoordig heet dat ‘empowerment’, de priesters noemden het ‘vormingswerk’. Maar het kwam op hetzelfde neer.” Veel jongeren schelen maar een paar jaar met Hugo, zelf begin twintig. “Het buurtje achter het oude weeshuis was nogal verpauperd. Kleine huizen, volgepropt met grote, arme gezinnen. Een groep van zo’n twintig jongeren uit die buurt kwam vaak naar het jeugdcafé. Er zaten echt kleine etertjes bij, die moest je af en toe hard aanpakken. Een van die jongens pikte dat niet en haalde zijn grote broer erbij. Stevige knapen, die altijd op straat rondhingen omdat het bovenhuis veel te krap was voor het gezin met zes kinderen. Ik kneep ‘m een beetje, maar die broer zei bij aankomst alleen maar: ‘goed gedaan, hij had het nodig’. Ik heb nog steeds contact met die twee. Ze hebben allebei een eigen onderneming opgezet en zeggen dat ze goed terecht zijn gekomen, mede dankzij ‘het weeshuis’.”

Op de barricades

Al gauw vindt Hugo het jongerenwerk te beperkt. “Ik was een buitenbeentje in ‘het weeshuis’, want ik was voortdurend de hort op. Ik wilde niet binnen gaan zitten afwachten tot de mensen naar ons toekwamen, ik ging de buurt in, met scholen praten, buurtverenigingen opzetten.” Zonder vooropgezet plan groeit Hugo langzaam maar zeker naar een functie als opbouwwerker. Hij creëert zijn eigen baan, door namens de stichting Welzijn Vlaardingen een subsidieaanvraag voor een buurtopbouwwerker in te dienen. Twee jaar later krijgt de bewonersvereniging in zijn eigen woonomgeving de Vetteoordse Polder ook subsidie voor een buurtopbouwwerker en treedt hij daar in dienst. “In mijn vrije tijd was ik ook al heel actief, dus het leek een logische stap.” Maar het blijkt een vergissing: “Ineens waren mijn vrienden mijn werkgevers en dat geeft toch een andere dimensie aan de samenwerking. De verhoudingen liggen ineens heel anders. Bovendien voelde ik me alleen staan: ik was geen onderdeel meer van de groep, maar de betaalde kracht waar bewoners hun klachten en klussen neerlegden en veel te veel van verwachtten.”

Toch blijft Hugo een paar jaar opbouwwerker in zijn eigen buurt, want er is veel te doen. Talloze panden zijn verpauperd en er heerst grote woningnood. Aangemoedigd door het succes van de havenstaking in de beginjaren zeventig laten ook bewoners steeds vaker hun stem horen. “Ze lieten zich niet meer de les lezen door politici, huisbazen of ‘pennenlikkers’. Bewoners hadden ontdekt dat ze samen sterk stonden en vertaalden hun onvrede in massa.”

Er breekt een tijd aan van burgerlijke ongehoorzaamheid, bewoners voeren actie en opbouwwerker Hugo loopt voorop. “In twee straten stonden 63 huizen leeg, te slecht onderhouden om in te kunnen wonen. En dat in een tijd van woningnood! Ze zouden gesloopt worden, maar er gebeurde niets. We bedachten van alles om aandacht voor het probleem te vragen: met grote klodders verf nummerden we alle leegstaande huizen, zodat goed opviel hoeveel het er waren. Als opbouwwerker ‘vocht’ je mee met de buurtbewoners. Wonen was de verbindende factor, daar had iedereen iets mee. We streden voor goede woningen, sociale huren en renovatie, we voerden actie tegen leegstand en verpaupering, gingen verkeershinder tegen, zetten peuterspeelzalen op, vingen vrouwen en zwervers op en gaven cursussen. We waren zo’n beetje dag en nacht in touw.”

Nieuwe vorm van inspraak

De bewoners van het Vlaardingse buurtje boeken succes met hun acties: ze mogen meepraten over de gemeentelijke renovatieplannen, volgens een inspraakmodel dat in Rotterdam in opkomst is: het projectgroepenmodel. “Door alle maatschappelijke veranderingen realiseerden politici zich dat ze meer ruimte moesten creëren voor democratie. Vooral de Rotterdamse wethouder Jan van der Ploeg had dat goed in de gaten. Hij zorgde ervoor dat de stadsvernieuwing grootscheeps werd aangepakt, niet alleen door in korte tijd heel veel slechte woningen op te kopen en aan te pakken, maar ook door de bewoners te betrekken bij de besluitvorming. Zijn projectgroepenmodel was heel bijzonder: alle plannen voor een wijk werden besproken door gemanageerde ambtenaren en de bewonersorganisaties. De bewoners kregen ondersteuning van extern deskundigen, bouwkundigen van de Technische Universiteit Delft, die werden betaald door de gemeente. Op die manier subsidieerde Van der Ploeg zijn eigen tegen-geluid, maar dat pakte juist heel goed uit. De bewoners werden serieus genomen en ze voelden zich daardoor ook verantwoordelijk voor de genomen beslissingen. Alleen als ze het niet eens konden worden met de ambtenaren werd de beslissing overgelaten aan de betreffende raadscommissie. Het was een transparant, werkbaar model dat ook in Vlaardingen jarenlang is toegepast.”

Het projectgroepenmodel van Van der Ploeg komt in Rotterdam in de verdrukking door de komst van de deelgemeenten, een democratisch gekozen bestuurslaag. “De deelgemeenten hadden helemaal geen zin in dat progressieve inspraakmodel, ze staken er een stokje voor zodra ze de kans kregen. Ze hadden ook niet veel op met de bewonersorganisaties, dat vonden ze lastige, ongrijpbare groepen.” De komst van de Rotterdamse deelgemeenten betekent een flinke stap terug in de betrokkenheid van bewoners bij hun buurt, meent Hugo. “Er was een prachtig participatiemodel en dat werd in één klap afgeschaft. Vervolgens zijn de deelgemeenten ieder voor zich decennialang bezig geweest met het zoeken naar manieren om de bewoners te betrekken bij hun buurt.”

Ongeschikt

Na een paar intensieve jaren in Vlaardingen besluit Hugo wonen en werken letterlijk te scheiden en solliciteert hij naar een baan als opbouwwerker in de Rotterdamse wijken Feijenoord en Noordereiland. Onderdeel van de sollicitatie-

procedure is een psychologische test. De uitslag komt als een donderslag bij heldere hemel: ongeschikt. “Ik scoorde analytisch en strategisch onder de maat. Daar snapte ik helemaal niets van en ik vroeg om een gesprek met die psycholoog. Heel ongebruikelijk natuurlijk, maar hij stemde wel toe. Na twintig minuten praten zei hij: ‘U doet het mondeling beter dan in de test’, en hij herzag zijn mening. Daardoor kon ik toch aan de slag in Rotterdam. Anders was ik misschien nooit meer in het opbouwwerk terecht gekomen, was ik gaan varen of zo. Dingen zijn soms toeval.”

Harde strijd tegen Eroscentrum

In Feijenoord valt Hugo met zijn neus in de boter. De zeer actieve bewonersorganisatie zit te springen om een aanjager van hun acties, want er is strijd over de huur, woningnood, leegstand en renovatie. Het belangrijkste onderwerp, waar alle inwoners van de wijk een mening over hebben, is de voorgenomen komst van een Eroscentrum in het Poortgebouw, een voormalig kantoor van het Havenbedrijf aan de Binnenhaven. De gemeente Rotterdam ziet het Eroscentrum als oplossing voor de prostitutie-overlast in de wijk Katendrecht, de inwoners van Feijenoord zijn bang dat de problemen zich zullen verplaatsen naar hun wijk. De maandelijkse ‘Wijkwijzer’, een uitgave van het wijkorgaan en bewonersvereniging, staat bol van de opgewonden teksten en oproepen tot actie.

Hugo is bijna dag en nacht bezig met het plannen en uitvoeren van acties, samen met actieve bewoners en collega’s. Hij raakt ook steeds meer emotioneel betrokken bij het onderwerp. “Ik vond dat de bewoners belazerd werden door de gemeente. Er werd veel gelogen, bijvoorbeeld over de haalbaarheid van het plan en de mogelijke consequenties ervan voor de wijk. We lieten voortdurend een tegengeluid horen: volgens de wet mocht het ook helemaal niet, want het was verboden om gelegenheid te bieden aan prostitutie.” Het hoogtepunt van de strijd is een massale mars van het Poortgebouw naar het stadhuis, op 22 maart 1979. De hardnekkige tegenstand maakt voldoende indruk: de gemeente Rotterdam ziet af van het plan en het Poortgebouw wordt gekraakt.

Toename migranten

Het aantal migranten neemt in de jaren zeventig flink toe, vooral in de oude wijken van Rotterdam. Toch gaan beleidsmakers er nog steeds van uit dat de migranten niet in Nederland zullen blijven, maar zullen terugkeren naar hun land van herkomst. Het Rotterdamse gemeentebestuur probeert in 1974 te voorkomen dat de concentratie buitenlanders in delen van de stad te hoog wordt en wil geen woningen meer toewijzen aan etnische minderheden in wijken waar ze meer dan 5 procent van de bevolking vormen. Het voorstel wordt als discriminerend gezien en afgewezen door de Raad van State.

Vijf jaar later doet het gemeentebestuur een nieuwe poging, maar dan vanuit een ander perspectief. Het plan is nu om groepen buitenlanders te concentreren in dezelfde straten of blokken, maar evengoed met een maximum. Het aantal migranten is dan al zodanig toegenomen, dat als bovengrens een aandeel van 17 procent wordt genoemd. Nog voordat dit plan kan worden aangevochten is het alweer van tafel, want het blijkt niet haalbaar. In sommige buurten van bijvoorbeeld Oud-Crooswijk en het Oude Westen is het aandeel migranten eind jaren zeventig opgelopen tot bijna 40 procent. De toename wordt vooral veroorzaakt door gezinsherening.

Naast zijn werk
studeerde Hugo aan
de Sociale Academie.
Hij zat thuis urenlang
te lezen en te
schrrijven.

Het Kralingse bos was in 1970 wereldnieuws: een popfestival trok 100.000 bezoekers en was daarmee het grootste popevenement op het Europese vasteland. (foto: Collectie Gemeentearchief Rotterdam)

Hugo was jongerenwerker
in diverse Rotterdamse clubhuizen,
onder andere in de Afrikaanderwijk.

Het maandblad van het wijkorgaan en de bewonersvereniging in Feijenoord en het Noordereiland stond bol van oproepen tot acties tegen de gemeente.

Demonstratie bij het stadhuis, 22 maart 1979. (foto: Hans van Dijk, NL-HaNA, ANEFO / neg. stroken, 1945-1989, 2.24.01.05, bestandenummer 930-1815)

Groeï

De jaren tachtig

Terugtredende overheid,
nieuwe rol voor het opbouwwerk
en de zoektocht van Hugo

Tijdsbeeld

- » De Rotterdamse stadsvernieuwing vordert. Nadat de oudste stads-wijken zijn aangepakt (de zogenoemde eerste ring), volgen begin jaren tachtig de wijken in de tweede ring (onder meer Het Nieuwe Westen, Middelland en Charlois). Halverwege de jaren tachtig is de derde ring aan de beurt (onder meer Overschie, Vreewijk en Tarwewijk) en eind jaren tachtig worden de na-oorlogse woningen opgeknapt.
- » In de jaren tachtig blijkt de verzorgingsstaat onbetaalbaar te worden. In de drie kabinetten Lubbers staat dan ook centraal dat de overheid terugreedt. Veel overheids-taken worden voorgedragen voor verzelfstandiging, privatisering of publiek-private samenwerking.
- » In Rotterdam verhuizen veel midden-en hoge inkomens naar nieuwe wijken in Oosterflank, Beverwaard en Zevenkamp. De oude wijken trekken vooral de lage inkomensgroepen en ook grote groepen immigranten die in de stad komen wonen.

Aanleg van de tweede Van Brienenoordbrug, 1988. (foto: Collectie Gemeentearchief Rotterdam)

- » In 1981 komt een einde aan de ambtelijke status van de opbouwwerkers. Ze worden ondergebracht in een zelfstandige stichting: het Instituut Opbouwwerk Rotterdam (IOR). Het IOR heeft een beperkte rol als werkgever. In het stichtingsbestuur van het IOR zitten vertegenwoordigers van de bewonersorganisaties. In 1987 verandert de naam in stichting Rotterdams Instituut Bewonersondersteuning (RIO).
- » Het welzijnswerk krijgt te maken met toenemende kritiek. In 1982 kraakt de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) harde noten: in de sociale sector ontbreekt het aan doelmatigheid en doeltreffendheid.
- » In 1982 doet de Centrumpartij voor het eerst mee aan gemeentelijke verkiezingen. Bij de landelijke verkiezingen krijgt de Centrumpartij haar eerste zetel in de Tweede Kamer; de meeste stemmen komen uit Rotterdam.
- » De werkloosheid groeit, met name in Rotterdam. In 1984 is 24 procent van

de Rotterdamse beroepsbevolking werkloos, dat is 6 procent meer dan het landelijk gemiddelde. In datzelfde jaar heeft Rotterdam deelgemeente-raadsverkiezingen. De Centrumpartij wint zetels in drie deelgemeenten.

- » In 1987 opent dominee Visser een opvangproject voor drugs-verslaafden, op het parkeerterrein naast het Centraal Station. Het wordt in binnen- en buitenland bekend als Perron Nul.
- » De aanpak van het opbouwwerk verandert. Eerst stond de verbetering van de positie van de kansarmen centraal, met name vanuit pedagogische methodieken en gericht op emancipatie. In de jaren tachtig is er meer aandacht voor de verhoging van leefbaarheid en sociale samenhang in de wijken. Er ontstaan samenwerkingsverbanden met het bedrijfsleven en het onderwijs.
- » Aan het eind van de jaren tachtig trekt de economie aan, maar de werkloosheid onder laag-geschoolden in Rotterdam blijft fors. Het SBAW wordt opgericht (Stedelijk Bureau Ander Werk), een samenwerkingsverband van het Centrum voor Dienstverlening, stedelijk Jongerenwerk en opbouwwerk (RIO). Er ontstaat een onoverzichtelijke hoeveelheid aan tijdelijk gefinancierde projecten en trajecten.
- » In 1988 presenteert het gemeente-bestuur een ambitieus programma om de stad te moderniseren: 'Nieuw Rotterdam, opdracht voor alle Rotterdammers'. Zowel de economie als de samenleving worden aangepakt. De Kop van Zuid is het paradepaardje. De oudere stads wijken profiteren nauwelijks van de investeringen: de werkloosheid blijft daar hoog.
- » De toestroom van migranten gaat onverminderd door, met name in de oude wijken. Er ontstaat een maatschappelijke tweedeling. De gemeente reageert eind jaren tachtig met het programma 'Sociale Vernieuwing', later wordt dat landelijk beleid. De gedachte achter de sociale vernieuwing is dat economische vernieuwing niet haalbaar is zonder ingrijpende sociale maatregelen in achterstandsbuurten.
- » Eind jaren tachtig decentraliseert het ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur het welzijnswerk. De gemeenten zijn nu, met een kleiner budget, verantwoordelijk voor het welzijnswerk. Deze bezuiniging staat bekend als 'de Brinkmarkorting'.

Groeij

Na een roerig decennium in zijn werk volgt een minstens even tumultueuze tijd in Hugo's privéleven. Hij verlaat zijn vrouw en jonge kinderen en gaat op zoek naar zichzelf. Even overweegt hij ook het opbouwwerk op te geven, maar daarop komt hij terug. Wel verruilt hij het straatwerk in de wijk voor een kantoorbaan bij de stedelijke organisatie IOR.

De turbulente jaren bij de bewonersorganisatie in de wijk Feijenoord eisen zijn tol: Hugo is moe. "Het was hard werken, alle dagen in de week en ook nog drie, vier avonden. Thuis had ik een vrouw en twee kleine kinderen, ik studeerde nog, het was allemaal te veel." Hugo besluit te stoppen met opbouwwerk en solliciteert naar de functie van adjunct-directeur bij het Woningbedrijf Rotterdam (WBR). Vanwege zijn ervaring met bewonersorganisaties in oude wijken willen ze hem graag hebben. Na de aankoop van een groot aantal panden van huisjesmelkers staat het Woningbedrijf aan de vooravond van omvangrijke renovatieprojecten. Een goede relatie met de altijd kritische bewoners in de oude wijken is van groot belang. Hugo heeft zijn baan in Feijenoord al opgezegd als hij op een nacht zwetend wakker wordt: "Ik realiseerde me ineens dat ik in mijn nieuwe functie tegenover mijn vrienden zou komen te staan. Dat zat me helemaal niet lekker." Na een paar dagen laat Hugo het WBR weten dat hij zich terugtrekt. "Daar waren ze niet blij mee."

Delfshaven

Hugo keert terug op zijn besluit om te stoppen met opbouwwerk en gaat aan de slag in Delfshaven als medewerker van de stichting Instituut Opbouwwerk Rotterdam. De overgang van het rauwe, ruige Feijenoord naar het bravere Delfshaven valt hem niet mee. “Delfshaven was deels een arme wijk, en deels een wijk met ambtenaren. In Feijenoord hadden we medewerkers van de overheid altijd beschouwd als onbetrouwbaar en dat kon ik maar moeilijk loslaten.” Ook de arbeidsomstandigheden waren in Delfshaven anders: “Ik was de enige opbouwwerker, terwijl ik in Feijenoord twee collega-opbouwwerkers om me heen had waarmee ik acties op touw zette. Ik moest nu veel zelf doen, dus ook huis aan huis aanbelgen om met bewoners in contact te komen. Dat vond ik niet leuk, ik wilde me liever bezighouden met groepsprocessen, onderhandelingen en methodieken.”

Ook de inhoud van het werk valt Hugo tegen. “Feijenoord was een van de eerste stadsvernieuwingswijken, in Delfshaven moest alles nog beginnen, met alle herkenbare problemen van dien. Het was een herhaling van zetten.” Zelfs de felle discussie over prostitutie lijkt hem achterna gereisd: na het afketsen van het Eroscentrum in Feijenoord heeft de gemeente Rotterdam het plan opgevat om bordeelboten neer te leggen aan kades die grenzen aan Delfshaven.

Hugo werkt in totaal vier jaar in Delfshaven, waarvan het laatste jaar in deeltijd omdat de gemeente het aantal uren opbouwwerk in de wijk halveert. “Er waren nieuwe normen vastgesteld, onder de noemer Wijkwelzijnsplanning, waarbij gekeken werd naar het aantal inwoners van een wijk. Op basis daarvan besloot de gemeente dat twintig uur opbouwwerk per week genoeg was. Het was natuurlijk gewoon een bezuinigingsmaatregel.” Hij ziet zijn kans schoon en solliciteert naar een parttime kantoorbaan bij het IOR waar hij een strategische functie krijgt als intermediair tussen de stedelijke bewonersorganisaties en de gemeente. “Het liep thuis al een tijdje niet zo lekker en ik hoopte daar iets aan te doen door meer regelmaat in mijn dagen te brengen.”

Na een langdurige afwezigheid door ziekte geeft hij zijn uitvoerende baan in Delfshaven helemaal op. Hij krijgt twee verschillende functies op kantoor: werkbegeleider van een opbouwwerkteam en stafmedewerker migrantenopbouwwerk. Vooral dat laatste heeft zijn belangstelling, het werken met migranten is nieuw en biedt uitdaging.

De vergeten ondernemers

In de tijd van de stadsvernieuwing draait alles om de bewoners. Dankzij het Overleg Stadsvernieuwing Oude Wijken hebben ze een luide stem aan de Coolsingel. De bestuurders zijn tevreden over de ruimte die ze geven aan de inspraak. Daarbij zien ze een andere belangrijke partij over het hoofd: de ondernemers. Hoewel het in de oude wijken wemelt van de kleine en middelgrote winkels en bedrijfjes, is er weinig aandacht voor de wensen en ideeën van de eigenaren. Hugo kijkt er met spijt op terug. “Er zijn historische fouten gemaakt door de overheid en volkshuisvestingsdeskundigen. Dankzij de bewonersinspraak verrezen er prachtige woonblokken met lage huren. Niemand dacht aan winkeltjes. De oude wijken werden er onaantrekkelijk van. Neem Feijenoord: de mensen die aan de achterkant van de wijk woonden, aan de rivier, konden op een gegeven moment de boodschappen niet meer in hun buurtje doen. Ze moesten via de bruggetjes de Nassauhaven oversteken naar de Oranjeboomstraat. Maar ook het opbouwwerk heeft steken laten vallen. Voor ons draaide alles om de bewoners, daar kwamen wij voor op, zij hadden onze steun nodig. De ondernemers moesten het zelf maar uitzoeken. Een enorme vergissing, want voor een leefbare wijk heb je juist de ondernemers hard nodig.”

De komst van de deelgemeenten, in de jaren zeventig, heeft de ondernemers naar de achtergrond verdrongen. Zij zaten immers wel in de wijkraden, die na de oorlog waren opgericht om mee te praten met het gemeentebestuur. “De ondernemers zaten op het verkeerde moment in de verkeerde club. Toen het heet ging worden in de stad, zijn de wijkraden opgedoekt en was het afgelopen met hun invloedrijke positie. Vervolgens zijn de bewonersorganisaties in dat gat gesprongen en die werden steeds sterker, maar daar hadden de ondernemers helemaal geen plek. Daar is echt door iedereen een slag gemist.”

Pas in de jaren negentig dringt het besef door dat een goede wijkeconomie van groot belang is voor de leefbaarheid. Er ontstaan succesvolle projecten in de stad. De parel op de kroon is de Witte de Withstraat in het centrum, die met actieve steun van opbouwkers en ondernemers opbloeit van verloederde drugsstraat tot hip winkelgebied. Twee medewerkers van SONOR spelen hierin een belangrijke rol, zij leggen in deze tijd de basis voor een nieuwe specialisatie: ondernemersopbouwwerk.

Voor Oud-Delfshaven komt het inzicht te laat. Veel winkeltjes en kleine bedrijfjes sluiten hun deuren en het historische deel van de wijk blijft achter zonder ziel. Het zal jaren duren voor het weer wat levendiger wordt.

Migrantenopbouwwerk

Het is duidelijk dat de voormalige gastarbeiders niet zullen terugkeren naar hun land van herkomst, zoals in de jaren zestig en zeventig nog wel werd gedacht. Van integratie is nauwelijks sprake en het gemeentebestuur zoekt naar manieren om dit op gang te krijgen. Het IOR krijgt de opdracht om migrantenopbouwwerk in te voeren en Hugo pakt deze uitdaging op. “Het uitgangspunt was de stadsvernieuwing. Wij moesten ervoor zorgen dat migranten gingen meepraten over sloop- en nieuwbouwplannen. Dat gebeurde namelijk niet. De bewonersorganisaties waren witte bolwerken, ook in de wijken met grote aantallen migranten. Wij wilden dat doorbreken, maar we moesten er eerst voor zorgen dat we in contact kwamen met die groepen buitenlanders.”

Dat blijkt nog een hele uitdaging. Het IOR neemt in korte tijd 24 migrantenopbouwwerkers aan, grotendeels migranten van de eerste generatie. Samen met een collega leidt Hugo ze op. “Het was niet makkelijk, af en toe zelfs ronduit rampzalig. Ze hadden weliswaar een belangrijke positie in hun eigen groep, maar de taal was een probleem. Soms spraken ze amper Nederlands, of ze konden het niet lezen en schrijven. Maar we begrepen elkaar ook op andere fronten niet. De migrantenopbouwwerkers besteedden veel tijd aan individuele belangenbehartiging. Dat was geen onderdeel van hun werk, maar zij vonden juist van wel. Ik kon moeilijk tot ze doordringen, de kloof was erg groot. Dat veranderde nadat ik een rondreis door Turkije had gemaakt, samen met mijn collega. We bezochten het platteland, waar de meeste migranten vandaan kwamen, en ik ging meer begrijpen over hun cultuur. Een Turk staat nooit op zichzelf, hij maakt deel uit van een hecht systeem. Familiebanden gaan voor alles. Ik zag ineens dat individuele belangenbehartiging een broodnodige methodiek was; op die manier maakten de migrantenopbouwwerkers contact, lieten ze zien dat ze betrouwbaar waren en van daaruit konden ze verder. Ik heb er veel van geleerd.”

Wij-zij-cultuur

De introductie van de migrantenopbouwworkers bij de bewonersorganisaties verloopt ronduit stroef. Hugo moet soms praten als Brugman om een beetje welwillendheid aan te boren. “Ze zaten helemaal niet te wachten op professionals uit de migrantengroepen. Er was echt sprake van een ‘wij-zij-cultuur’. Ik kwam het ook tegen bij autochtone opbouwworkers. Die zaten zo in het keurslijf van de bewonersorganisaties dat ze met moeite collega’s uit de migrantengroepen accepteerden.”

Na een aantal moeizame jaren besluit het IOR, dat inmiddels is omgedoopt tot RIO, om migrantenopbouwworkers weg te halen bij de bewonersorganisaties en een aparte status te geven. Dat begint in de wijk Bloemhof, waar het aandeel Turkse bewoners eind jaren tachtig was opgelopen tot twintig procent. De professionals krijgen steun van vrijwilligers uit de diverse gemeenschappen, die al behoorlijk actief zijn in hun eigen bevolkingsgroep. In deze periode ontstaan veel zelforganisaties, die eigen krantjes uitgeven en – los van de bewonersorganisaties – meedoen aan inspraakavonden van de (deel-)gemeente. Sommige vrijwilligers ontpoppen zich als ware opbouwworkers, ze volgen cursussen en opleidingen en treden later in dienst van het RIO. Anderen richten zich op de lokale politiek en worden (deel-)gemeenteraadslid als vertegenwoordiger van hun achterban.

Bewoners van Delfshaven demonstreren tegen de voorgenomen komst van bordeelboten aan de kades, 1980.

(foto: Fernando Pereira, NL-HaNA, ANEFO / neg. stroken, 1945-1989, 2.24.01.05, bestandenummer 930-7087)

Bouw Willemsbrug, 1980. (foto: Hans van Dijk, NL-HaNA, ANEFO / neg. stroken, 1945-1989, 2.24.01.05, bestandenummer 930-7596)

Afscheid van de bewonersvereniging
Feijenoord in 1981. Collega's zingen Hugo toe.

Hugo - inmiddels zonder baard -
praat met een voormalig collega
in Feijenoord, 1987.

Sociale woningbouw in Feijenoord: de Peperklip, 1983. (foto: Rob Bogaerts, NL-HaNA, ANEFO / neg. stroken, 1945-1989, 2.24.01.05, bestandnummer 932-7191)

Durf

De jaren negentig

Sociale vernieuwing, komst van deelgemeenten, oprichting SONOR en Hugo wordt directeur

Tijdsbeeld

- » In 1990 besluit het gemeentebestuur van Rotterdam dat in de hele stad deelgemeenten worden ingesteld. Het is een eerste stap in de vorming van een nieuwe stadsprovincie, wat zou betekenen dat Rotterdam als stad ophoudt te bestaan. De bewonersorganisaties van Het Oude Noorden en de Agniesebuurt en het Wijkorgaan Crooswijk zijn faliekant tegen de vorming van deelgemeenten en vechten dit besluit aan tot aan de Raad van State. Tevergeefs.
- » Begin jaren negentig neemt het verzet tegen de overlast van Perron Nul flink toe. Dat leidt tot sluiting in 1994. Drugsdealers en verslaafden verspreiden zich over de omliggende wijken Oude Westen en Spangen. Politie en gemeente pakken de drugsoverlast hard aan. Ook voor het opbouwwerk wordt drugsoverlast een belangrijk thema.
- » Onder leiding van Wim Kok (PvdA) geeft het kabinet een extra impuls aan de Sociale Vernieuwing, in de

Aanleg van de Erasmusbrug en protesten tegen de vorming van een stadsprovincie, 1995.
(foto: Joop Reijngoud)

vorm van het Grotestedenbeleid. Achterstandsbuurten krijgen forse financiële steun voor hun sociale, fysieke en economische ontwikkeling. Hierdoor neemt de waardering voor welzijnswerk weer toe.

- » De gemeente Rotterdam besluit in 1993 het welzijnsbeleid te decentraliseren: de deelgemeenten worden verantwoordelijk. De financiële middelen worden overgeheveld van de koepelorganisaties naar het deelgemeentefonds. Rotterdam zet daarmee een trend die een jaar later

bij wet wordt ingevoerd. De voorbereidingen vergen nogal wat tijd; op 1 januari 1996 is de Rotterdamse decentralisatie een feit.

- » In 1994 treedt de Welzijnswet in werking. Lokale overheden krijgen meer verantwoordelijkheden en speelruimte om hun eigen beleid te ontwikkelen. De term civil society doet haar intrede: burgers moeten zich actiever inzetten voor hun omgeving, de overheid is niet verantwoordelijk voor het individuele welbevinden.

- » Het verzet tegen de vorming van een stadsprovincie groeit. In 1995 houdt het Rotterdamse gemeente-bestuur een bindend referendum: 90 procent van de stemmers is tegen. Het wetsvoorstel wordt ingetrokken, maar de deelgemeenten blijven.
- » In de loop van de jaren negentig verandert de skyline van Rotterdam drastisch: er komen veel nieuwe, hoge gebouwen. De Kop van Zuid ondergaat een metamorfose met de bouw van woningen, kantoren en het Nieuwe Luxortheater. De Erasmusbrug vormt een opvallende nieuwe verbinding tussen de twee stadsdelen.
- » Op 1 januari 1996 eindigt het bestaan van het RIO, omdat de deelgemeenten het niet langer willen subsidiëren. Diverse deelgemeenten starten een eigen opbouwwerkorgaan. Als tegenreactie wordt SONOR opgericht: zo blijft een deel van het opbouwwerk in handen van een stedelijke organisatie. Tegelijkertijd ontstaat het Steunpunt Wonen, met de deskundigen op het gebied van Volkshuisvesting.
- » Het aantal immigranten blijft groeien: het aantal nieuwkomers vormt in 1995 ruim een derde van de totale Rotterdamse bevolking. In de oude wijken is dit percentage soms bijna vijftig procent.
- » Het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) neemt halverwege de jaren negentig afscheid van de term ‘welzijnsbeleid’ en introduceert ‘lokaal sociaal beleid’. Hierin is een prominente plek ingeruimd voor ‘sociale cohesie’ en ‘sociale activering’.
- » In 1996 verschijnt een landelijk rapport over armoede, waarin staat dat Nederland dertig ernstige probleembuurten telt. Vijftien daarvan liggen in Rotterdam.
- » In de loop van de jaren negentig wint het welzijnswerk aan vertrouwen. Desondanks schrappen Hogescholen de specialisatie Opbouwwerk uit hun pakket. SONOR ontwikkelt daarom zelf een scholingsprogramma, met onderdelen als ‘Methodiek van onderhandelen’ en ‘Hoe maak ik een wijk-analyse’. Het programma staat ook open voor medewerkers van andere welzijnsinstellingen. Een paar jaar later schuift ook de Hogeschool weer aan met een Leerspoor Opbouwwerk in het vierde jaar; een combinatie van theorie en praktijk.

Durf

Aan de buitenkant lijkt het goed te gaan met Rotterdam: nieuwe hoogbouw en een opvallende brug zorgen voor een flitsende skyline. Maar op sociaal gebied rommelt het, er zijn veel achterstandswijken en daar gaat het niet beter mee. De komst van deelgemeenten luidt het einde in van stedelijk georganiseerd opbouwwerk. Hugo en zijn collega René van der Voorn leggen zich daar niet bij neer en richten SONOR op, een maatschappelijke onderneming met ruim zestig medewerkers.

De band tussen bewonersorganisaties en opbouwwerkers gaat in de jaren negentig steeds meer knellen. Het RIO doet er onderzoek naar en de conclusies staan in een boek met als titel 'Luis of pels'. Opbouwwerkers hebben een kwetsbare positie, schrijft het RIO, zeker als in Rotterdam overal deelgemeenten komen die verantwoordelijk zijn voor het welzijnsbeleid. Lokale politici staan kritisch tegenover de bewonersorganisaties omdat ze in hun ogen niet alle bevolkingsgroepen vertegenwoordigen. Om spanningen te voorkomen neemt het RIO managers aan, die de aansturing van de opbouwwerkers overnemen van de bewonersorganisaties. In de praktijk verandert er echter weinig, want de adviesraad van het RIO wordt bevolkt door leden van diezelfde bewonersorganisaties.

Decentralisatie opbouwwerk

Een van de nieuwe managers is René van der Voorn, die opbouwwerker is geweest in Vreewijk ‘op Zuid’. Hij zoekt zijn collega Hugo herhaaldelijk op om te praten over de toekomst van het opbouwwerk. De deelgemeenten willen het RIO opheffen omdat ze het duur vinden. Het opbouwwerk dreigt als specialisme te verdwijnen. “Op een dag vroeg René aan mij of ik samen met hem een nieuwe organisatie wilde opzetten, speciaal voor opbouwwerk. Ik had daar wel oren naar, ik vond het een slecht idee om ons werk te versnipperen. Je kunt een stad als Rotterdam niet zomaar in twaalf stukken verdelen, er zullen altijd grootstedelijke vraagstukken zijn die zich in elk gebied voordoen. Soms zit er maar een klein tunneltje tussen twee deelgemeenten. Het is absurd als opbouwworkers in het ene gebied wel aandacht besteden aan migrantengroepen of jongeren en in het andere helemaal niet. Alsof die groepen aan hun eigen kant van dat tunneltje blijven! Bovendien voorzag ik dat iedereen opnieuw het wiel zou gaan uitvinden en het welzijnswerk onoverzichtelijk zou worden. Dat bleek ook wel: de ene deelgemeente richtte een organisatie op voor opbouwwerk, zoals Delfshaven, de andere gooide alle werksoorten op een hoop, zoals Charlois, en in Feijenoord werd het opbouwwerk zelfs verspreid over zeven bewonersorganisaties.”

De oprichting van SONOR

De twee collega’s gaan praten met de deelgemeenten waarmee ze goede contacten hebben en krijgen toezeggingen van Noord, Hillegersberg-Schiebroek, Centrum en Prins Alexander. Ook het stadhuis toont belangstelling voor een nieuwe, stedelijke opbouwwerkorganisatie. “We konden goed overweg met een paar ambtenaren, zij bezorgden ons grote opdrachten in de eerste vier jaar.”

In december 1995 zetten de portefeuillehouders van de betrokken deelgemeenten hun handtekening onder een samenwerkingsovereenkomst met SONOR. De naam is een afkorting van ‘stichting onderneming opbouwwerk Rotterdam’. Hugo en René nemen de dagelijkse leiding op zich. Het Bestuur bestaat uit betrokken mensen met een politieke of maatschappelijke achtergrond, die affiniteit hebben met samenlevingsopbouw in Rotterdam maar niet betrokken zijn bij bewonersorganisaties. Het voltallige personeel uit de drie gebieden wordt overgeheveld van het RIO naar de nieuwe organisatie, dat is verplicht. Ook de

partner van René, Loes van Dongen, gaat bij SONOR aan de slag, als bureau-manager. Hugo denkt met plezier terug aan die beginperiode. “We huurden een busje voor de verhuizing naar het kantoor aan het Walenburgerplein, legden zelf de vloerbedekking en hingen gordijnen op. Het was een spannende, risicovolle stap. We hadden nauwelijks kapitaal, de enige zekerheid bestond uit die drie handtekeningen. Maar we hadden er allemaal heel veel zin in. De sfeer was goed; we begonnen als een grote familie.”

Kwetsbare relatie met bewonersorganisaties

De decentralisatie van het welzijnswerk zorgt, zoals het RIO al had voorspeld, voor onaangename situaties voor opbouwworkers. De invloed van bewonersorganisaties wordt sterker, herinnert Hugo zich, vooral wanneer bestuursleden zich verkiesbaar stellen voor een plek in de deelraad – en ook gekozen worden. “Soms zei zo’n persoon in zijn rol als politicus dat bewonersorganisaties en opbouwwerk nauw verweven moesten blijven. Terwijl het maar de vraag was of de gemiddelde bewoner daar iets mee zou opschieten. Sommige organisaties waren totaal geen afspiegeling van de wijk meer.”

Het is een verwarringe tijd voor opbouwworkers, die niet altijd weten aan wie ze loyaal moeten zijn: de bewoners, de bewonersorganisatie, de lokale politici of hun eigen werkgever. “In sommige gebieden was het heel erg. De leden van de bewonersorganisatie dachten dat zij de baas waren. In Ommoord hebben we om die reden letterlijk afstand gecreëerd en onze mensen apart gehuisvest. Dat heeft wel iets doorbroken. Na een tijdje gaven de bestuursleden van de bewonersorganisatie toe dat ze de rol van de opbouwworker beter begrepen en inzagen wat ze zelf konden doen. Dat leidde ertoe dat we de bewonersorganisatie in Ommoord vooral administratieve ondersteuning gingen geven. De opbouwworkers kregen een vrijere rol in de wijk.”

Stadsdebatten

De gemeente Rotterdam werkt in 1996 aan haar toekomstvisie, die uiteindelijk beschreven wordt in het rapport Rotterdam Koers 2005. De inwoners van de stad mogen meepraten over deze toekomstvisie, tijdens een aantal stadsdebatten. Tot verbazing van Hugo en zijn collega’s worden de welzijnsorganisaties hier niet bij

betrokken. Als reactie hierop organiseert SONOR een eigen stadsdebat, waar 35 maatschappelijke organisaties aanwezig zijn. In de andere stadsdebatten ligt de nadruk op economische vernieuwing, SONOR legt het accent op de sociale vernieuwing van de stad. De belangrijkste thema's van de bijeenkomst zijn: Hoe verhogen we de kwaliteit van de stads wijken? Hoe integreren we jongeren, werklozen en migranten in de samenleving? Hoe kan de inbreng en zeggenschap van burgers worden versterkt? Het stadsdebat levert meer dan 280 concrete ideeën op, die worden gebundeld in het boekje *Pardon Rotterdam, u hoort ook nog wat van ons*. Hugo kijkt met veel plezier terug op de inspirerende bijeenkomst. "Het was goed georganiseerd en iedereen kon zeggen wat hij wilde. Inhoudelijk waren de ideeën misschien niet allemaal even sterk, maar de slotconclusie van de conferentie was duidelijk. De stad Rotterdam kon haar problemen alleen effectief aanpakken als ook de burgers zich zouden inzetten. We deden dus een sterke oproep aan het gemeentebestuur om goed te luisteren naar de burgers en met hen samen te werken."

Zwanen in de singels

SONOR stuurt de aanbevelingen en conclusies naar het college van Burgemeester en Wethouders, maar een directe reactie blijft uit. Hugo ziet in de eindversie van de toekomstvisie een paar voorstellen terug, maar veel minder concreet dan ze oorspronkelijk waren. Toch komt een van de ideeën een jaar later weer boven tafel, op een onverwachte manier. "Op de voorkant van ons boekje stond een foto van zwanen in een singel, als metafoor voor een schone en veilige wijk. Tot mijn verbazing kreeg ik ineens een telefoonnummer van een ambtenaar die heel enthousiast vertelde dat zijn wethouder warm liep voor het idee om zwanen uit te zetten. Er lag een compleet plan klaar, met locatie en al. Het zou een soort attractie worden in Kralingen. Ik heb toen gezegd dat de wethouder het boekje nog maar eens goed moest lezen, omdat het ons vooral ging om de optelsom van de dingen die in de stad moesten veranderen."

Toch is met de zwanen als metafoor de kiem gelegd voor een groots opgezet singelplan van de gemeente Rotterdam, dat in het jaar 2000 van start gaat en in totaal 20 miljoen euro kost. Zestien singels, met een totale lengte van twaalf kilometer, krijgen een fikse opknapbeurt. Zoals in het boekje *Pardon Rotterdam, u hoort ook nog wat van ons* al werd voorgesteld, krijgen bewoners volop de gele-

genheid om mee te praten. Het singelplan levert SONOR aardig wat werk op: opbouwwerkers krijgen de taak om de participatietrajecten vorm te geven.

Sociale vernieuwing

Het eigengereide initiatief van SONOR om een stadsdebat te organiseren, valt in de smaak bij de Rotterdamse wethouder Herman Meijer, die onder meer Sociale Vernieuwing in zijn portefeuille heeft. Hij vraagt SONOR om mee te werken aan de oprichting van een stedelijk kenniscentrum, dat scholing en expertise gaat bieden aan instellingen die grootstedelijke problemen willen oplossen. Hugo beschouwt dit verzoek als een kentering in de waardering van het opbouwwerk. “In de jaren tachtig stond het opbouwwerk vooral in het teken van resultaat gericht werken en productie maken. Langzaam maar zeker kwam er meer aandacht voor samenlevingsopbouw in de letterlijke zin van het woord. Dat begon al met het instellen van het programma ‘Sociale Vernieuwing’ aan het einde van de jaren tachtig, maar nu erkende de gemeente dat ook opbouwwerk een belangrijke rol kon spelen bij verbetering van de leefbaarheid in de wijken.”

Het kenniscentrum is geen lang leven beschoren. Na een moeizame start weet het zes jaar lang overeind te blijven. Volgens Hugo, die er als bestuurslid alles aan doet om het kenniscentrum vorm te geven, was het initiatief gedoemd te mislukken. “Kennis moet je willen delen en daar ontbrak het aan. De meeste deelgemeenten en welzijnsorganisaties hadden het veel te druk met hun eigen ontwikkelingen.”

Om diezelfde reden komt ook het eigen expertisecentrum van SONOR niet goed van de grond. Hugo en René willen het vak opbouwwerk verder uitdiepen en ontwikkelen door hun kennis uit te wisselen met collega-instellingen, maar er is weinig animo. Ze geven niet op: in 2001 start een opbouwwerkoverleg tussen de verschillende directies; een paar jaar later vormt zich hieruit de opbouwwerkkamer van de Brancheorganisatie BOSSR (zie pagina 55).

Sociaal investeren

Het Rotterdamse gemeentebestuur introduceert in de tweede helft van de jaren negentig de ‘strategische wijkaanpak’ in zes kwetsbare gebieden: Charlois, Noord, Delfshaven, Feijenoord, Hoogvliet en Kralingen-Crooswijk. Het bestuur denkt dat

problemen in een wijk het beste kunnen worden opgelost door ze aan te pakken vanuit verschillende beleidsterreinen tegelijkertijd, namelijk sociaal, economisch en stedenbouwkundig. SONOR krijgt de opdracht om betrokken professionals te laten kennismaken met deze nieuwe manier van werken. Zo ontstaat de fictieve Rotterdamse achterstandswijk Zaamzicht. De wijk wordt uitgebreid beschreven, compleet met plattegrond.

Hugo kijkt met plezier en trots terug op de vier dagen die SONOR organiseerde in het Feyenoordstadion. Tweehonderd professionals uit vijftig verschillende branches bespreken met elkaar hoe ze de problemen in Zaamzicht het beste kunnen aanpakken. “We kregen deze opdracht omdat we al eerder hadden laten zien dat we in staat waren om stedelijke discussies en bijeenkomsten te organiseren. Tijdens die vier dagen gebeurde er van alles. Het gezelschap bestond uit politici, ambtenaren, uitvoerend werkers en directeuren. De wil tot samenwerken was groot, zolang de groep gemengd was. Op de derde dag hebben we mensen uit dezelfde deelgemeente bij elkaar gezet en toen blokkeerde de creatieve samenwerking volledig. Het maakte in één klap duidelijk hoe bestaande verhoudingen in de weg kunnen zitten bij een nieuwe manier van werken. Vooroordelen loslaten, dat is misschien wel het moeilijkste bij een gezamenlijk aanpak.”

Nieuwe partners

De strategische wikaanpak heeft een ingrijpend gevolg voor het opbouwwerk, constateert Hugo. “De gemeente ging steeds meer werken met stedelijke programma’s en projecten, zoals de Brede School en Sporten in de Buurt. Wij konden meedoen, maar dan wel op projectbasis. En zo ontstond, naast het traditionele wijkopbouwwerk, een nieuwe vorm: projectopbouwwerk.” Intern leidt deze verandering nog jarenlang tot hevige discussies over de principes van het opbouwwerk. Sommige SONOR-medewerkers vinden dat projecten afbreuk doen aan de essentie van het opbouwwerk: langdurig aanwezig zijn in een wijk.

De twee directeuren van SONOR gaan actief op zoek naar nieuwe partners en opdrachtgevers; ze hebben niet voor niets het woord ‘onderneming’ in hun naam opgenomen. Via woningbouwcorporaties komen opdrachten binnen op het gebied van buurtbemiddeling, herstructurering en inspraakprocedures. Contacten met verzorgingstehuizen leiden tot het opzetten van ouderen- en senioren-opbouwwerk, bij gemeentelijke diensten en deelgemeenten krijgt SONOR voet

aan de grond met onder meer Portiekgesprekken, Groenplannen en diverse opdrachten op het gebied van participatie.

Coach voor eigen personeel

In de tijd dat Hugo ziek was, in de jaren tachtig, volgde hij een aantal cursussen op het gebied van coaching. Die kennis komt goed van pas in zijn rol als directeur bij SONOR. “Als een personeelslid met persoonlijke problemen kampte, nam ik ze apart. René zei altijd: ‘Huug, dat is van jou, ik ben daar niet van’. Ik heb heel wat opbouwworkers meegemaakt die er doorheen zaten en ik zie het nog steeds om me heen. Het heeft vaak te maken met de gedrevenheid waarmee ze hun werk doen, in combinatie met de hooggespannen verwachtingen van diverse partijen. Bewonersorganisaties vinden ieder onderwerp belangrijk, hoe klein en arbeidsintensief ook, en ze vinden het heel gewoon dat een opbouwworker dag en nacht beschikbaar is. Opdrachtgevers willen zoveel mogelijk resultaten zien en er is steeds meer concurrentie van andere organisaties in de wijk. Voor je het weet, loop je in die drukte jezelf voorbij.” Er vloeien heel wat tranen tijdens de gesprekken die Hugo voert met opgebrande werknemers. Soms duurt het even voor de ware oorzaak van de problemen op tafel komt, maar hij vindt altijd een opening. “Het is vooral een kwestie van de juiste vragen stellen. Ik keek tijdens zo’n gesprek niet naar de opbouwworker, maar naar de mens die tegenover me zat. Soms vertelde ik ook iets over mezelf, om de ban te breken. Ik vond het wel een mooie taak.”

Pardon
Rotterdam,
U hoort ook
nog wat
van ons

Bijdrage aan het debat over de stad
'Nieuw Rotterdam; Koers 2005'

SONOR

een bestuurdersbijeenkomst voor 2005: "De zwaarden weer terug in de singels."

SONOR organiseert
een eigen
stadsdebat over de
toekomstvisie van
Rotterdam. De 280
ideeën verschijnen
in een boekje.

Het eerste personeelsuitje
van SONOR was een bezoek
aan Parijs.

Tijdens een van de avonden
presenteert Hugo een spel.

Bij de oprichting, in 1996, vormen de personeelsleden het woord
SONOR. Links het eerste jaarverslag van SONOR met daarin
verhalen en interviews over de praktijk van het opbouwwerk.

Jaarverslag 1996

Opening Johan Ida binnenterrein
in het Oude Noorden

1998. Links van Hugo staat
zijn vriend en collega
Fevzi Karaca.

Hugo met zijn broer Jan
tijdens de 50-jarige bruiloft
van hun ouders.

Een jaar later overleed Jan
aan hartproblemen.

De manifestatie 'Sport in de buurt' trok in
twee dagen bijna duizend kinderen naar de
aankomsthallen van de Holland Amerika Lijn.
Hugo opent de manifestatie, samen met atlete
Nelli Cooman (met pet).

Twijfel

Eeuwwisseling en jaren nul

Terroristische aanslagen,
kredietcrisis,
invoering Wmo en
moeilijke positie voor opbouwwerk

Tijdsbeeld

- » SONOR viert in 2001 het eerste lustrum met een debat over maatschappelijk ondernemen.
- » Op 11 september 2001 plegen radicale moslims een van de grootste terroristische aanslagen uit de geschiedenis: twee gekaapte passagiersvliegtuigen boren zich in de torens van het World Trade Center in New York, en een in het Pentagon in Washington. Een vierde vliegtuig stort neer zonder een doel te raken. De Verenigde Staten starten een 'oorlog tegen het terrorisme'. In de hele wereld leiden de aanslagen tot onrust en verdeeldheid in de samenleving.
- » Bij de gemeenteraadsverkiezingen in maart 2002 haalt de nieuwe partij Leefbaar Rotterdam bijna

Winkelend publiek op de markt in de Afrikaanderbuurt.

35 procent van de stemmen en wordt de grootste partij ten koste van de PvdA. Lijsttrekker Pim

Fortuyn doet landelijk ook mee aan de verkiezingen, met de Lijst Pim Fortuyn (LPF).

» Negen dagen voor de landelijke verkiezingen, in mei 2002, wordt Pim Fortuyn vermoord. Duizenden mensen tekenen het condoleance-

register in het Rotterdamse stadhuis, dat dag en nacht open is.

» Veiligheid wordt topprioriteit van het nieuwe Rotterdamse college, dat naast Leefbaar Rotterdam bestaat uit D66, CDA en VVD. Het college maakt korte metten met de wijkaanpak omdat die niet effectief zou zijn. De tippelzone aan de Keileweg wordt gesloten;

Stadsmariniers en Interventieteams moeten Rotterdam weer veilig maken. Welzijnswerk wordt als ‘te soft’ bestempeld en krijgt een ondergeschikte rol.

- » Filmmaker Theo van Gogh wordt in 2004 vermoord door een radicale moslim. De moord veroorzaakt maatschappelijke onrust in Rotterdam, waar een op de acht inwoners moslim is. Het gemeentebestuur organiseert negen Islamdebatten om te voorkomen dat er spanningen ontstaan tussen de verschillende bevolkingsgroepen in de stad.
- » De verzakelijking slaat toe in het welzijnswerk. Het gemeentebestuur wil de sociale sector afrekenen op daden, effectiviteit en efficiëntie. Subsidierelaties brokkelen verder af, het aantal projecten groeit. Het fenomeen ‘openbaar aanbesteden’ neemt een vlucht.
- » In 2005 ontstaat het Sociaal Platform Rotterdam (SPR), een gemeentelijke adviesclub onder leiding van oud-minister Pieter Winsemius. Het SPR houdt een warm pleidooi voor sterke buurten en wijken, met een stabiele sociale basisinfrastructuur.
- » In 2007 treedt de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) in werking. Het idee achter de wet is dat mensen zo lang mogelijk zelfstandig blijven wonen en meedoen in de samenleving. Mantelzorg neemt een belangrijke plaats in. Delen van de AWBZ (Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten) worden stapsgewijs overgeheveld naar de Wmo en gemeenten worden verantwoordelijk voor de uitvoering van de nieuwe wet.
- » De kredietcrisis begint in 2007 in de Verenigde Staten en slaat een jaar later over naar Europa. Banken komen in de problemen en moeten overeind gehouden worden door regeringen, onder meer in Nederland en België.

Twijfel

De samenleving staat onder druk, vooral in kleurrijke steden als Rotterdam. Terroristische aanslagen in binnen- en buitenland zorgen voor onrust en verdeeldheid. Opbouwworkers zetten alle zeilen bij om de rust in de wijken te bewaren, maar intussen neemt de waardering voor hun werk af. SONOR houdt zich staande, maar aan het eind van het decennium slaat de twijfel toe.

In 2001 viert SONOR het eerste lustrum. Hugo en René zijn trots op hun succesvolle organisatie en grijpen het jubileum aan om een debat te organiseren over maatschappelijk ondernemen. Ze nodigen opdrachtgevers, samenwerkingspartners en collega-opbouwwerkorganisaties uit om mee te praten over de veranderingen in de financiering van de sociale sector, die na een aarzelende start een vlucht lijken te nemen. Bij het ontstaan van SONOR was honderd procent van het werk structureel gesubsidieerd, vijf jaar later is dat aandeel geslonken tot zeventig procent. De rest van de inkomsten is afkomstig van projecten, soms in opdracht van de subsidiegevers, die zich niet meer volledig willen binden aan één welzijnsorganisatie, maar de handen vrij willen hebben om per project te kiezen met wie ze in zee gaan. Dat vraagt om een andere manier van werken, realiseerde Hugo zich. “We moesten concurreren met andere organisaties om opdrachten binnen te halen. Bovendien wilden we ons ook richten op andere opdrachtgevers dan de overheid, bijvoorbeeld op woningcorporaties of zorginstellingen. Tegelijkertijd wilden we waken over de kwaliteit van het opbouwwerk, en de continuïteit in de wijken waarborgen. Want kortlopende projecten kunnen het werk uithollen.”

Pionieren

SONOR is de eerste opbouwwerkorganisatie in Rotterdam die het thema samenlevingsopbouw combineert met ondernemerschap zonder winstoogmerk. Het blijkt balanceren op een dun koord, ontdekt Hugo. “We waren pioniers op het gebied van maatschappelijk ondernemen. Tijdens het lustrumdebat discussieerden we over de vraag of een welzijnsworker tegelijkertijd ondernemer kan zijn en we spraken over de rol van de overheid als opdrachtgever. Het was ten dele een succes. Ik merkte dat de SONOR-medewerkers wel open stonden voor onze ideeën over ondernemerschap, maar de deelgemeenten pakten het niet op. Ze zeiden dat ze ons initiatief waardeerden, maar dachten niet na over de gevolgen voor zichzelf.”

Later zal blijken dat dit gebrek aan wisselwerking kenmerkend is voor de relatie tussen overheid en sociale sector. Ieder voor zich is bezig met ontwikkelingen, maar er wordt weinig gesproken over de gevolgen voor de onderlinge samenwerking en de verhouding tussen opdrachtgever en opdrachtnemer.

Na 11 september 2001

Kort na de aanslagen van 11 september 2001, op het Amerikaanse Pentagon en de torens van het World Trade Centre, vertrekken vijftig medewerkers van SONOR naar Turkije. Een al eerder geplande reis om het vijfjarig bestaan van de organisatie te vieren. Het gezelschap gaat onder meer naar Gölcük, een stad waar in 1999 15.000 doden vielen door een korte, hevige aardbeving. De reis laat diepe indruk achter bij de SONOR-medewerkers, ook vanwege de indringende gesprekken over de aanslagen in de Verenigde Staten en de maatschappelijke onrust die eruit voortkomt. Bij terugkomst besluiten René en Hugo een personeelsbijeenkomst te beleggen, om te praten over deze onrust. “We merkten tijdens de reis door Turkije dat het iedereen enorm bezighield. Niet alleen vanwege hun werk in buurten van gemengde samenstelling, maar ook persoonlijk, bijvoorbeeld bij de opbouwworkers met een buitenlandse achtergrond.”

Vooral die laatste groep heeft behoefte aan diepgaandere gesprekken. Een kolfje naar de hand van Hugo, die zijn kennis op het gebied van coaching graag wil inzetten. Nog voordat hij een vervolgbijeenkomst heeft kunnen organiseren, wordt de Nederlandse samenleving opgeschrikt door de moord op politicus Pim Fortuyn, een man die onverbloemd de gevoelens van veel autochtone bewoners

verwoordde. Hugo maakt, samen met een collega die veel ervaring heeft met coaching, een trainingsprogramma met de titel ‘Omgaan met spanningen in de wijken’. Een deel van het personeel komt in totaal vijf dagen bij elkaar. “Het waren mooie bijeenkomsten, maar ook zwaar en emotioneel. We spraken over de grenzen van het opbouwwerk, waar liggen die? De sfeer in de wijken was veranderd, het was normaal geworden om hardop te zeggen wat je dacht, of je daar mensen mee kwetste of niet. Sommige bewoners zeiden letterlijk tegen migranten: ‘Nu zijn wij weer aan de macht’. Een van de medewerkers, zelf moslim en woonachtig in de wijk waar hij werkt, gaf aan dat hij het moeilijk vond om alle signalen door te geven aan bijvoorbeeld de deelgemeente. Hij wilde ook loyaal zijn naar zijn eigen gemeenschap. Het was heel goed om met elkaar te praten over dit soort dilemma’s. Die maken deel uit van je werk.”

James Bond in Rotterdam

In België is een beweging ontstaan die zich sterk maakt voor de belangen van de Arabische en islamitische immigranten in Europa: de Arabisch Europese Liga (AEL). Oprichter Dyab Abou Jahjah komt in maart 2003 naar Rotterdam voor een paar lezingen. Een paar maanden later maakt Hugo iets mee dat hij beschouwt als een van de heftigste ervaringen in zijn loopbaan. “Een van de opbouwwerkers kwam naar me toe, helemaal van de kaart. Ze wilde met me praten, maar dat moest buiten gebeuren, tijdens een wandeling. Ze was erg onrustig en keek voortdurend om zich heen, bang om afgeluisterd te worden – ik kreeg er de rillingen van. Ze vertelde dat ze was benaderd door een man van de inlichtingendienst. Ze moest naar de bijeenkomst van de AEL en in de gaten houden wat daar gebeurde. Ze wist niet wat ze moest doen, voelde zich onder druk gezet. Of ik haar kon helpen? Ik wist niet wat ik hoorde. De inlichtingendienst die een van onze opbouwwerkers wilde gebruiken als infiltrant? Te gek voor woorden.”

Hugo gaat op onderzoek uit – tevergeefs. Niemand weet iets, of zegt dat hij niets weet. Tijdens een wandeling op de hei, met een vriend van hem, brengt Hugo het onderwerp ter sprake. “Ik zag in de verte een man met een verrekijker. Het kon best een vogelspotter zijn, maar ik kreeg de kriebels. Ik vertelde mijn vriend het hele verhaal, het moest er gewoon uit. Hij zei: ‘Huug, ik ken iemand die je misschien kan helpen.’ Kort daarna werd ik gebeld. ‘Met Jan’, hoorde ik aan de andere kant van de lijn. ‘Dat is een serieus verhaal, ik wil graag vandaag nog een

afspraak met je. Zeg maar waar'. Diezelfde avond kwam hij bij mij thuis: 'Ik ben Jan, van de AIVD. Achternamen doen er niet toe'."

Na een indringend gesprek verdwijnt 'Jan' weer, met de belofte snel te reageren. "Hij zei dat de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst er niets mee te maken had en dat hij ging uitzoeken wat er aan de hand was. Diezelfde nacht belde hij al: hij had het gevonden en het was meteen rechtgezet. De volgende dag zou iemand het een en ander komen uitleggen." 's Ochtends om negen uur ontvangt Hugo twee mannen in zijn kamer bij SONOR, ene 'Joop' en een man die zijn naam niet noemt. De benadering van de opbouwwerker blijkt een actie te zijn geweest van de Regionale Inlichtingendienst. De mannen waren in de veronderstelling dat de directie van SONOR op de hoogte was, maar nu ze merken dat het anders ligt, bieden ze hun excuses aan. "Ongetwijfeld in opdracht van 'Jan', die ik overigens nooit meer heb gezien. Ik ben kwaad geworden en heb gezegd dat ze het niet nog een keer moesten flikken om mensen van SONOR te benaderen. Het ergste vond ik nog dat die mannen van de Regionale Inlichtingendienst mij vertelden dat wel degelijk meer mensen in de deelgemeente op de hoogte waren, terwijl dat tegen mij in alle toonaarden is ontkend. Het was een rare, bedreigende ervaring die pijnlijk duidelijk maakte dat opbouwworkers in een hele kwetsbare positie terecht kunnen komen, en dat er mensen zijn die daar misbruik van willen maken."

Alternatieve denktank

Los van het dagelijkse opbouwwerk wil SONOR ook op een breder vlak van betekenis zijn voor de stad. Hugo en René maken in de loop der jaren deel uit van diverse alternatieve denktanks, vaak samen met andere bevlogen professionals, die ongevraagd advies geven aan het gemeentebestuur. Een daarvan is Kleurrijk Rotterdam, een gemengde groep mensen die op persoonlijke titel meedoen aan debatten over de multiculturele samenleving in Rotterdam. Hugo is een van hen. "Wij hebben ons altijd verzet tegen het uitsluiten van groepen en dat lieten we zo nu en dan ook horen in interviews en publicaties. Met Kleurrijk Rotterdam wilden we duidelijk maken dat we ons zorgen maakten over de ontwikkelingen in de stad. De groep bestond uit politici, mensen uit het onderwijs en de sociale sector en vertegenwoordigers van zelforganisaties. We wilden ons steentje bijdragen aan het zoeken naar oplossingen. Of dat gelukt is, weet ik niet. Kleurrijk Rotterdam heeft een jaar of vijf bestaan en in die periode hebben we verschillende adviezen

uitgebracht aan het gemeentebestuur. Als we dat niet hadden gedaan, had de stad er dan slechter voorgestaan? Misschien wel, maar dat is het lastige aan ons werk: het laat zich moeilijk meten.”

Kleurrijk Rotterdam leidt tot het oprichten van de stichting Rotterdammers uit overtuiging, een initiatief van SONOR. “De gemeente Rotterdam organiseerde Islamdebatten, in een poging om de toenemende tegenstellingen tussen bewoners bespreekbaar te maken. Maar in de praktijk vielen er vaak harde woorden, het ging erg vaak over ‘wij’ en ‘zij’. René en ik geloofden veel meer in dialogen, goede gesprekken over en weer. Vanuit de stichting Rotterdammers uit overtuiging organiseerden we debatten voor professionals, we bespraken de spanningen in de wijken en wisselden ervaringen uit. Het centrale thema was altijd: hoe zorg je ervoor dat iedereen erbij blijft, dat er geen kloven ontstaan tussen bewoners? We hebben ons ook altijd erg ingezet voor de Dag van de Dialoog, vanaf het begin waren we grootleverancier: op een gegeven moment vulde SONOR dertig van de tachtig tafels. René heeft daar in 2009 nog een trofee voor gekregen.”

Brancheorganisatie: aanwinst of niet?

De toenemende kritiek op de sociale sector leidt in 2003 tot de oprichting van de Brancheorganisatie Sociale Sector Rotterdam (BOSSR). De BOSSR omvat acht sectoren, waaronder het opbouwwerk. Na lang aarzelen sluit SONOR zich toch aan, Hugo neemt zelfs het voorzitterschap op zich van de opbouwwerkkamer en wordt later interim-voorzitter van de totale organisatie. “We waren bang dat het lidmaatschap ons geen goed zou doen. SONOR had in de loop der jaren een goede positie opgebouwd in de stad, in tegenstelling tot andere organisaties. Dat ik toch interim-voorzitter ben geworden, had te maken met mijn verantwoordelijkheidsgevoel voor het opbouwwerk. En ik dacht: als we er instappen, laat ik dan het heft in handen nemen. Achteraf gezien hadden we het niet moeten doen; we zijn meegezogen in de malaise van de sector. De overheid kreeg precies wat ze wilde: één gesprekspartner namens de sociale sector. Maar daardoor was er geen ruimte meer om je te onderscheiden. We werden afhankelijk van clubs waarmee we niet vergeleken wilden worden.”

Kort na de oprichting van de BOSSR laat het college van Burgemeester en Wethouders onomwonden weten dat ze geen vertrouwen heeft in de daad-

kracht van de sociale sector. Het Platform ontwikkeling Welzijn Rotterdam (PowR), bestaande uit bestuursleden, partijen uit de sociale sector en externe deskundigen, buigt zich over de professionalisering van het welzijnswerk. PowR constateert dat de sociale sector geen raad weet met de hardnekkige problemen in de Rotterdamse samenleving. Het werk moet beter, professioneler en vooral vernieuwend worden. Maar ook gemeente en deelgemeenten krijgen een opdracht: er is behoefte aan een goede visie en sturing. In eerste instantie is de BOSSR blij met de adviezen van het Platform, maar al snel slaat het enthousiasme om in een verdedigende houding. Dat komt volgens Hugo doordat politici en ambtenaren de adviezen van het Platform misbruiken. “Ze zaaiden openlijk twijfel over de kwaliteit van het welzijnswerk en de uitvoering ervan in de wijken. Dat leidde uiteindelijk tot vergaande bureaucratisering in de regelgeving en verantwoording.”

Proefdraaien met Wmo

De aankondiging van de nieuwe Wet maatschappelijke ondersteuning brengt de creativiteit in de sociale sector tot leven. Ook bij SONOR wordt volop nagedacht over de betekenis van deze nieuwe wet, die ervan uitgaat dat mensen zo lang mogelijk zelfstandig wonen, eventueel met hulp van familie, vrienden of vrijwilligers. Als het nodig is, worden wonen en zorg gecombineerd. Hier lijkt een belangrijke rol weggelegd voor de sociale sector, woningcorporaties en zorginstellingen, die nauw moeten gaan samenwerken. SONOR ziet kansen, en start een proefproject in Prinsenland, samen met woningcorporatie De Nieuwe Unie en zorginstelling Laurens en de stichting Pameijer. Na anderhalf jaar voorbereiding opent Ontmoetingscentrum Prinsenhof de deuren voor alle omwonenden. Ze kunnen er terecht voor zorg en ontspanning. Het is een geslaagd experiment, maar SONOR plukt er te weinig de vruchten van, vindt Hugo achteraf. “Het probleem in ons werk is altijd: hoe maak je je ideeën te gelde? We hebben sinds de oprichting van SONOR vaak het initiatief genomen, nieuwe methodieken ontwikkeld en eigen plannen uitgewerkt, maar opdrachtgevers betalen liever voor uitvoering dan voor expertise. Misschien hadden we minder bescheiden moeten zijn en steviger moeten inzetten op de verkoop van onze specifieke kennis. Maar dat is toch altijd een moeilijk verhaal.”

Verstikkende bureaucratie

Onder invloed van de nieuwe politieke wind in de havenstad neemt de bureaucratie in de sociale sector hand over hand toe. Opdrachtgevers, onder wie de deelgemeenten, willen steeds meer zicht hebben op de werkzaamheden van de gesubsidieerde instellingen, projectbeschrijvingen beslaan vele pagina's en termen als 'output', 'resultaat' en 'outcome' zijn aan de orde van de dag. Ook SONOR moet toegeven aan de vraag naar verantwoording, wat voor de medewerkers leidt tot een flinke toename van bureauwerk. Hugo zit steeds vaker achter zijn bureau met flinke stapels papier. "We hebben lang geprobeerd de bureaucratie buiten de deur te houden, maar dat lukte niet meer. De deelgemeenten legden steeds meer eisen op tafel, Prins Alexander wilde zelfs dat we een compleet dienstenboek maakten, waarin we helemaal uitschreven wat we deden. We hadden geen keus: niet meebewegen betekende het verliezen van de opdrachtgever. En we hadden wel de verantwoordelijkheid voor meer dan zeventig personeelsleden. René en ik hebben de zorg voor het personeel altijd hoog in het vaandel gehad, dus we kozen het liefst voor continuïteit. We moesten voortdurend balanceren tussen een goede verstandhouding met de opdrachtgevers en een kritische houding naar de steeds strengere eisen die ze aan ons stelden."

Ook intern leiden die strengere eisen tot onrust. Er ontstaat een ferme discussie over 'vrije ruimte': uren die de opbouwwerker naar eigen inzicht kan inzetten in de wijk. Daar is steeds minder gelegenheid voor, betoogt een aantal medewerkers, omdat opdrachtgevers van ieder uur willen weten waar het aan is besteed en wat het heeft opgeleverd. Tijdens de viering van het tienjarig jubileum, in november 2006, presenteren Hugo en René met trots een nieuwe huisstijl en een beschrijving van alle producties die SONOR levert, onder de noemer COHESIE (samenvang). Het lijvige boekwerk heeft Hugo heel wat zweetdruppels gekost. "Ik voelde me een soort uitvinder. Nog nooit was het opbouwwerk zo precies omschreven, het vergde heel wat denkwerk."

Tot teleurstelling van de twee directeuren valt de beschrijving van de producties bij een deel van de medewerkers helemaal verkeerd. Er komt een vinnige brief binnen bij het centraal bureau. De schrijvers hebben het gevoel dat de directie meewait met de wind van de opdrachtgevers en de 'vrije ruimte' vrijwillig opgeeft. Daar lijdt het wijkopbouwwerk onder, volgens de briefschrijvers, en dat gaat ten koste van de kwaliteit. Hugo vindt de reactie erg fel. "We wilden met

die productiebeschrijvingen juist inzicht geven in de diversiteit van ons werk. Sommige opbouwworkers begrepen niet dat het van belang was om mee te bewegen met de veranderde tijdgeest. Ze bleven maar hameren op de noodzaak van ‘vrije ruimte’, alsof daar alles om draaide. Het werd een soort religieuze strijd tussen voor- en tegenstanders en dat heeft ons niet vooruit geholpen.”

Winnen en verliezen

In Feijenoord is het al een paar jaar onrustig op het gebied van opbouwwerk. Het gebied waar Hugo in zijn jonge jaren op de barricades stond, wordt nog steeds gedomineerd door de bewonersorganisaties. De overkoepelende stichting Bewonersondersteuning Deelgemeente Feijenoord (BDF) is weliswaar de werkgever van de opbouwworkers, maar de lokale bewonersorganisaties maken feitelijk de dienst uit. Dat leidt regelmatig tot spanningen tussen de verschillende partijen die breed worden uitgemeten in de lokale kranten. In 2003 had het deelgemeentebestuur al gedreigd met intrekking van de subsidie als de kwaliteit van het opbouwwerk niet zou verbeteren, in 2008 laait deze discussie opnieuw op en leidt een jaar later tot de openbare aanbesteding van het opbouwwerk.

SONOR besluit mee te dingen naar de opdracht, die in eerste instantie voor twee jaar geldt en ook inhoudt dat het personeel van de BDF wordt overgenomen. Dat laatste leidt wel tot bedenkingen bij de twee directeuren van SONOR, omdat ze bij een aantal mensen twijfel hebben over hun capaciteiten. Daarom besluiten ze een aparte BV op te richten voor het werk in Feijenoord: SONOR Zuid. Ze winnen de aanbesteding en in één klap is de organisatie gegroeid met twintig personeelsleden. Ondanks alle inspanningen en goede plannen blijft Feijenoord een hoofdpijndossier, vindt Hugo. “Er was altijd gedoe. De ene keer met de deelgemeente, de volgende keer met het personeel. René heeft er veel tijd en energie in gestoken. Het is ook zo’n groot en moeilijk gebied, dat heb je niet zomaar onder de knie. Een opdracht voor twee jaar is dan ook wel heel krap; we kregen weinig tijd om te laten zien wat we konden betekenen voor de wijken in Feijenoord. Het was niet eenvoudig.”

De aanbesteding in Feijenoord is binnengehaald, maar in hetzelfde jaar moet SONOR met lede ogen toeziend dat de relatie met de gemeente Schiedam na acht jaar wordt beëindigd. Met man en macht is een lijvige aanbieding in elkaar gezet, maar de keuze valt op een andere, goedkopere organisatie.

Het vijfjarig jubileum van SONOR wordt gevierd met een debat over sociaal ondernemerschap. In de uitnodiging staat een foto van Hugo en René als ondernemers in een winkel vol opbouwwerk.

Tijdens het
tienjarig jubileum
van SONOR, in 2006,
presenteert Hugo
de nieuwe huisstijl.

Hugo en René tijdens een werkconferentie in de Arminiuskerk, over werken in de wijken (2007).

Onderste foto:
In 2009 ontvangt
René uit handen
van burgemeester
Aboutaleb de Dag van
de Dialoog Award.
Het is een blijk van
waardering voor de
jarenlange inspanning
van SONOR, waardoor
veel dialoogtafels zijn
gevuld.

Zorg

Vanaf 2010

Onzekere toekomst voor het opbouwwerk,
schokkende sterfgevallen en
het afscheid van Hugo als directeur

Tijdsbeeld

- » Op 5 juni 2010 overlijdt René van der Voorn aan een hartstilstand, tijdens een fietstocht in de Ardennen.
- » De economische crisis grijpt in alle hevigheid om zich heen. Het begint in de samenleving door te dringen dat de zwaarste jaren nog moeten komen.
- » In maart 2011 treedt Hugo terug als directeur, hij wordt opgevolgd door Anton van Genabeek. Een paar dagen ervoor overlijdt de voorzitter van de Raad van Toezicht, Rob Moioli, ook aan een hartstilstand.
- » Het kabinet wil de deelgemeenten afschaffen. In 2012 neemt de Tweede Kamer het wetsvoorstel aan. De gemeente Rotterdam gaat noodgedwongen op zoek naar

Het Johan Idaplein in Rotterdam Noord, met op de achtergrond het Jan van der Ploeghuis.

nieuwe vormen van lokaal contact met de burgers.

» Steeds meer voorzieningen uit de AWBZ (Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten) worden overgeheveld naar de Wet maatschappelijke ondersteuning. Gemeenten zoeken naar vormen om de kosten van de Wmo beheersbaar te houden en leggen de nadruk op de zelfredzaamheid van de burger.

- » In de sociale sector krijgt ‘zorg’ een leidende rol boven ‘welzijn’, dat blijkt ook uit aanbestedings-trajecten. Samenwerkingsverbanden tussen zorg- en welzijnsinstellingen zijn het gevolg.
- » Door de aanhoudende bezuinigingen in de sociale sector vallen gedwongen ontslagen. Meerdere instellingen moeten hun deuren sluiten.

Zorg

Kort na de presentatie van een beleidsplan vol optimisme, overlijdt collega directeur René plotseling aan een hartstilstand. Hugo loodst de organisatie door een zwaar jaar en treedt dan terug. Een nieuwe directeur moet proberen SONOR te redden van de ondergang, want de bezuinigingen slaan keihard toe.

In april 2010 verschijnt het nieuwste beleidsplan van SONOR. Een belangrijk document, gezien de onzekere tijd die in het verschiet ligt. Deelgemeenten kondigen massaal aan dat ze vanaf 2011 zullen gaan bezuinigen op de sociale sector; de stabiele basis van SONOR wankelt. Nooit eerder was het binnenhalen van projecten zo belangrijk als nu: als grote delen van de subsidies wegvalLEN, zullen de inkomsten uit een andere hoek moeten komen.

Vol optimisme schrijft René het beleidsplan, Hugo denkt met hem mee maar speelt bewust een bescheiden rol. "We wilden in de loop van 2010 aankondigen dat ik me zou terugtrekken als directeur. Ik vond het mooi geweest, ik had bijna vijftien jaar aan de leiding gestaan. Ik wilde me de laatste jaren, tot mijn pensioen, bezighouden met projecten en advisering en had daar ook al een begin mee gemaakt. Ik was een dag minder gaan werken en bemoeide me weinig meer met de dagelijkse leiding van SONOR. Het was dus logisch dat het beleidsplan vooral door René werd geschreven, hij zou het ook moeten uitvoeren."

Het beleidsplan beschrijft de moeilijke positie waarin het opbouwwerk zich bevindt. De concurrentie neemt toe: woningcorporaties, politie en onderwijsinstellingen begeven zich op het terrein van de samenlevingsopbouw. Ook ambte-

naren bemoeien zich steeds vaker met het uitvoerende werk in de wijken. SONOR moet zich beter profileren, zo schrijft René in het beleidsplan, professioneler werken en vooral ‘het eigen verhaal vertellen’. Hij noemt groei van de organisatie als een mogelijkheid om het opbouwwerk en de positie in de stad te versterken.

Noodlot

Op een zonnige donderdag in juni 2010 vertelt René aan de lunchtafel enthousiast over zijn racefiets die blinkend schoon klaarstaat voor een tocht in de Ardennen met zijn fietsvrienden. Hij kijkt ernaar uit, na een drukke en hectische week bij SONOR. De problemen rond SONOR Zuid stapelen zich op en hij heeft een aantal pittige gesprekken met personeelsleden achter de rug. Zijn collega’s reageren plagend: waarom vooraf je fiets poetsen, dat doe je toch pas na afloop? Maar René is zuinig op zijn Bianchi en laat niets aan het toeval over. Hij wenst iedereen alvast een fijn weekeinde en wandelt de deur uit.

Twee dagen later, op zaterdagavond 5 juni, rinkelt Hugo’s mobiele telefoon. Hij krijgt een verbijsterend bericht: René is tijdens het fietsen getroffen door een hartaanval en ter plekke overleden. Hugo belt de voorzitter van de Raad van Toezicht en de gebiedsmanagers en gaat op zondag naar het kantoor aan de Bergsingel. Het wordt een dag die hij niet gauw zal vergeten. Veel medewerkers komen naar het kantoor en zoeken steun bij elkaar. Langzaam dringt tot Hugo door dat hij zijn maatje, met wie hij SONOR heeft opgericht en grootgebracht, voorgoed kwijt is. “Ondanks grote verschillen tussen ons, voelden we elkaar goed aan. René was de echte strateeg, de tacticus, de bedrijfsvoerder; hij zette de lijnen uit. Ik was vooral gericht op de politieke en maatschappelijke netwerken. Die combinatie werkte prima. In formele besprekingen zaten we altijd bewust tegenover elkaar. Als hij iets zei, keek hij me even aan voor de bevestiging dat hij op het goede spoor zat. Andersom werkte dat ook zo. Samen zochten we naar het beste resultaat.”

Het overlijden van René is niet alleen een persoonlijk verlies, het veroorzaakt ook een aardverschuiving in het zakelijke leven van Hugo. “René was er klaar voor om alleen verder te gaan: hij had een masterstudie strategisch management afgereind en een goede visie op de toekomst van SONOR neergezet in het nieuwe beleidsplan. Toen hij overleed werd alles anders. Ik was ineens fulltime directeur en moest dingen regelen die René altijd deed, zoals het personeelsbeleid en de financiën. Ik

heb het gered dankzij fantastische hulp van alle kanten: de Raad van Toezicht, de managers, het personeel – iedereen leefde erg mee. Samen met Loes, de partner van René, hebben we een mooie afscheidsdienst kunnen organiseren.

Onzekere toekomst

Tot overmaat van ramp komen er na de zomervakantie van 2010 sombere berichten binnen over bezuinigingen bij opdrachtgevers. De subsidierelatie met de deelgemeenten waar SONOR al vanaf het begin voor werkt, staat nog heviger op de tocht dan eerder is ingeschatt en diverse projecten worden stopgezet. Ook blijkt het erg onzeker of de opdracht in Feijenoord, voor SONOR Zuid, aan het einde van het jaar wordt verlengd. Ineens is een reorganisatie, nooit eerder vertoond in de geschiedenis van SONOR, de enige manier om te voorkomen dat de cijfers rood kleuren. Van de groeiplannen uit het nog jonge beleidsplan is niets meer over. Krap drie maanden na de personeelsbijeenkomst ter herdenking van René moet Hugo de medewerkers weer bijeenroepen, dit keer om te vertellen dat de organisatie moet inkrimpen. “De ontwikkelingen gingen bijna sneller dan ik ze kon bijhouden. De managers hebben zich het vuur uit de sloffen gelopen en slaagden erin om op de valreep nieuw werk binnen te halen; daardoor konden we het aantal ontslagen beperken.”

In een gesprek met de Raad van Toezicht geeft Hugo aan dat hij vasthoudt aan zijn voornemen om uit de directie te stappen. “De hectische situatie in de sociale sector heeft mijn besluit alleen maar versterkt. SONOR had meer dan ooit behoefte aan een directeur die de koers voor de toekomst uit zou zetten, en niet een die bijna met pensioen gaat.” Tijdens de nieuwjaarsbijeenkomst in januari 2011 stelt de voorzitter van de Raad van Toezicht, Rob Moioli, de nieuwe directeur voor: Anton van Genabeek. Hij zal in maart beginnen, Hugo blijft in dienst als intern adviseur. Kort daarna wordt het personeel van SONOR opnieuw opgeschrikt door een plotseling sterfgeval: Rob Moioli wordt, net als René, getroffen door een hartstilstand. Hugo neemt voor de vierde keer in twee jaar tijd afscheid van iemand die veel te jong overlijdt. “Mijn goede vriend Fevzi Karaca stierf in mei 2009 aan kanker. We kenden elkaar sinds de jaren tachtig, toen hij als migrantenopbouwwerker bij het RIO kwam werken. Uit diezelfde tijd stamt mijn vriendschap met Osman Dogan, die als migrantenopbouwwerker – net als Fevzi – met ons meeging naar SONOR. Osman kreeg een hartstilstand tijdens

zijn werk, in februari 2009. Het waren allemaal bijzondere mensen met een groot sociaal gevoel, onbegrijpelijk dat ze zo jong zijn gestorven.”

Misschien te zachtaardig

In april 2011 verschijnt een spraakmakend essay van onderzoekers Nico de Boer en Jos van der Lans, in opdracht van de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO). Met als titel ‘Burgerkracht’ beschrijven ze de toekomst van de sociale sector. Hun oordeel is niet mals: zowel de overheid als de welzijnsinstellingen hebben onvoldoende aandacht voor de burger, ze zijn te veel op elkaar gericht. Professionals, dus ook opbouwworkers, moeten zich bezighouden met het verbinden van burgers onderling, en zichzelf uiteindelijk overbodig maken. Volgens de onderzoekers is het van belang dat organisaties hun dienstbaarheid opnieuw uitvinden.

Het essay maakt veel los. Sommige welzijnsinstellingen springen hoog en laag omdat ze zich in de rug voelen aangevallen: ze hebben te maken met gigantische bezuinigingen en nu deugt er ook niets meer van het werk dat ze altijd hebben gedaan. Hugo begrijpt die opwinding, maar herkent veel in het essay. “Ook wij hebben ons mee laten zuigen in de bureaucratie, dat standje vind ik terecht. De Boer en Van der Lans vinden dat welzijnsinstellingen zich tot akkoorden hebben laten leiden die wel goed waren voor de organisatie, maar niet voor de uitvoering. René en ik hebben ons altijd sterk gemaakt voor het behoud van SONOR, we wilden de familie bij elkaar houden. Ik denk nu dat we het anders hadden moeten doen.”

Terugkijkend op het laatste jaar van zijn directeurschap vraagt Hugo zich af hoe zijn collega René de heftige bezuinigingen zou hebben beleefd. “Hij zou het niet makkelijk hebben gekregen. Zijn beleidsplan was, achteraf gezien, te behoudend. Dat kon hij natuurlijk niet weten. Kort na zijn dood ging alles in een stroomversnelling die mij ook heeft verrast. Het is wel opmerkelijk: ik begon met opbouwwerk in de bloeitijd van de jaren zeventig, ik stop ermee op het moment dat het onduidelijk is of opbouwwerk als specialisme blijft bestaan. Maar ik ben er wel van overtuigd dat er altijd professionals nodig zullen zijn om burgers met elkaar te verbinden. Want de meeste mensen hebben de kracht om te kunnen groeien, maar het gaat niet altijd vanzelf.”

Rob Moioli (links), voorzitter van de Raad van Toezicht, en René van der Voorn tijdens een vergadering.

Beatrix en Ben in de Broekpolder

VLAARDINGEN • Ze hebben namen als Babette van Kuipersveen, Beatrix van de Staart, Ben van het Geuzenbos of Baretta van Brienenoord. De Schotse Hooglanders die sinds kort in de Broekpolder in Vlaardingen leven zijn vernoemd naar het gebied waar ze zijn geboren en krijgen een naam die de eerste letter van de voornaam van

de moeder heeft. De grote stier heeft een naam gekregen die is gekozen door de vrijwilligers. Zijn naam is Hugo van de Oeverlanden. Hugo is vernoemd naar Hugo Mulder, de programma-directeur van de Federatie Broekpolder. Deze Hugo heeft veel werk verzet bij de inrichting van het Klauterwoud en de Ruitge. FOTO ROEL DIJKSTRA

In de Broekpolder bij Vlaardingen is een Schotse Hooglander genoemd naar Hugo. Hij verzette als programma-directeur veel werk bij de inrichting van het gebied.

(Bron:
Algemeen
Dagblad van
27 december
2012)

Na het overlijden van René spreekt Hugo het personeel toe tijdens een drukbezochte personeelsbijeenkomst.

Osman Dogan,
vriend van Hugo en
opbouwwerker bij SONOR,
tijdens een veegactie van Opzoomeren.

In 2011 legt Hugo het directeurschap van SONOR neer. Hij wordt opgevolgd door iemand van buiten de organisatie: Anton van Genabeek.

Lessen voor de toekomst

Is de bloeitijd van het opbouwwerk definitief voorbij? Of heeft het specialisme wel degelijk een rol van betekenis in de samenlevings-opbouw van de 21-ste eeuw? Hoe moet die rol dan worden ingevuld? Over deze vragen – en nog vele andere – sprak Hugo Mulder met professionals en deskundigen. Hun suggesties en meningen zijn gebundeld in dit hoofdstuk, verdeeld over acht adviezen.

Vertel waar je goed in bent

Het opbouwwerk is groot geworden in de jaren zeventig van de vorige eeuw, een periode waarin bewoners voor het eerst hun stem lieten horen en zich gingen verzetten tegen de overheid. Zeker twee decennia lang heeft de sector op dit succes kunnen teren; de verbindingen met de bewonersorganisaties waren sterk en het vertrouwen van de overheid was groot. Aan het begin van de 21-ste eeuw begon alles te kantelen, onder invloed van de economische recessie en een toenemende verharding in de samenleving. De welzijnssector stond ineens onder grote druk, en het opbouwwerk deelde in de malaise. Ook SONOR leed onder strengere eisen van opdrachtgevers en zocht naarstig naar manieren om de meerwaarde van het opbouwwerk inzichtelijk te maken.

Dat laatste is moeilijk, zo blijkt tijdens de gesprekken. Ids Thepass, die als bestuursvoorzitter van zorginstelling Laurens onder invloed van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) zoekt naar samenwerkingspartners in de welzijnssector, geeft dat onomwonden aan: “Je moet kunnen vertellen wat je de stad te bieden hebt, wat je kunt toevoegen aan de samenleving. Wat mij betreft heeft SONOR dat in het verleden onvoldoende gedaan. Tegelijkertijd ben ik ervan overtuigd dat wij opbouwwerk hartstikke nodig hebben. Het schot tussen welzijn en zorg wordt weggehaald en dat is heel gezond, en als Laurens het voortouw gaat nemen in een gebied moeten wij deskundigheid binnenhalen die we zelf niet

hebben. We hebben mensen nodig die in de haarvaten van de wijk zitten en in staat zijn om partijen met elkaar te verbinden.”

Ook Frans Franssen, die altijd actief was in de welzijnssector, zelfs nu hij met pensioen is, ziet een belangrijke rol weggelegd voor opbouwworkers. “Maar wel vanuit een andere positie dan voorheen: welzijn staat in dienst van de zorg.” Hekon Pasman, als organisatieadviseur werkzaam voor diverse zorg- en welzijnsinstellingen, beaamt dit. Hij zegt dat opbouwworkers nadrukkelijker dan ooit moeten vertellen waar ze goed in zijn. “Hun specialiteit is nadenken over hoe mensen zich tot elkaar verhouden, verbindingen leggen en processen ondersteunen. Maak duidelijk dat deze kwaliteiten ervoor zorgen dat mensen hun leven makkelijker kunnen leven – dan sluit je prima aan bij wat er op dit moment van professionals wordt gevraagd.” Hugo Mulder vindt dat het opbouwwerk in het verleden te weinig voor zichzelf is opgekomen: “We hebben niet met onze vuist op tafel geslagen, zelfs niet toen we op onze donder kregen.” Volgens Hekon Pasman is het daarnaast belangrijk dat opbouwworkers loskomen van oude patronen, zoals optreden als belangenbehartiger voor bewoners. De ervaring die ze hebben opgedaan in de afgelopen jaren kan prima dienst doen in de huidige tijd – onder een andere noemer. “Ook als je het vak hebt geleerd in de tijd van de stadsvernieuwing kun je een draai maken door te zeggen: ‘Wij zijn specialist in het bieden van steunsystemen, in de context van zorg’.”

Zoek meerdere opdrachtgevers

De Wmo heeft als uitgangspunt dat mensen zo lang mogelijk zelfstandig moeten kunnen blijven wonen, met steun van hun omgeving en – als dat nodig is – van professionals. “Dingen die vroeger normaal waren, keren nu weer terug”, zegt Angelina Adam, manager bij SONOR. Ze doelt op de beginjaren van het opbouwwerk, net na de Tweede Wereldoorlog, toen sociale netwerken veel groter waren dan nu het geval is, vooral dankzij de verzuiling. Onder invloed van een groeiende economie nam de overheid in de jaren zestig en zeventig veel taken over van die netwerken, om zich vervolgens vanaf de recessie in de jaren tachtig weer langzaam terug te trekken. De sterke subsidierelatie met de overheid heeft ervoor gezorgd dat het opbouwwerk onbedoeld meebevoogd: van bloei tijdens de ‘vette’ jaren tot krimp in de jaren van economische tegenslag, met als dieptepunt de afgelopen jaren, waarin subsidiekranen zonder pardon worden dichtgedraaid.

Marjolein Keverling, programmadirecteur Gezonde Stad bij de GGD, meent dat het opbouwwerk zich in het verleden te veel heeft laten leiden door de grillen van de lokale overheden en daardoor de goede positie in de samenleving is kwijtgeraakt. “Terwijl we nu, meer dan ooit, opbouwwerk nodig hebben. Misschien wel in een nieuw jasje, maar ik geloof er heel erg in. Rotterdam is een van de laatste bolwerken van het opbouwwerk, dat moeten we uitbouwen. Het is belangrijk om de stem van de bewoners te laten horen, als tegenhanger van de overheids-dominantie. Oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken moeten uit de buurten komen; de opbouwwerker kan daarbij van grote steun zijn.”

Opbouwwerker Fatima Lamkharrat denkt ook dat het opbouwwerk meer moet loskomen van de overheid. “We zijn een verlengstuk geworden van de deelgemeenten en hebben onvoldoende een eigen draai gegeven aan ons werk. Daardoor zijn we onze achterban, de burgers, kwijtgeraakt.” Frans Franssen zegt dat de invoering van het deelgemeentebestel fijnkend is geweest voor de ontwikkeling van vele soorten welzijnswerk – dus ook het opbouwwerk. “Door de decentralisatie was er geen samenhang meer in de welzijnssector. Een ander probleem was de macht van lokale bestuurders, die zeker in het begin niet altijd van goede kwaliteit waren.”

Dries Ouwerkerk, gepensioneerd directeur van de Maaskoepel (brancheorganisatie voor Rotterdamse woningcorporaties) ziet voor het opbouwwerk vooral uitdagingen bij andere sectoren dan de overheid: “De lokale politiek heeft in feite een beperkte rol; die is alleen maar bezig met het doorvoeren van opgelegde bezuinigingen. Het ontbreekt aan visie. Het is wellicht verstandiger om te kijken naar verzelfstandigde, professionele sectoren als huisvesting, onderwijs en zorg. Ga werken voor woningcorporaties, scholen en ziekenhuizen, daar liggen mogelijkheden.” Piet Huiskens, zelf al jaren als ondernemer actief in de bewonersparticipatie, is het daarmee eens. “Je hoeft het niet bij de overheid te zoeken. Het is beter om je ondernemend op te stellen en op zoek te gaan naar opdrachtgevers. Je kunt aanhaken bij bewonersinitiatieven, daar geloof ik erg in. Er zijn mooie voorbeelden van mensen die zelf iets willen en daar financiering voor vinden. Bijvoorbeeld het Dakpark Rotterdam in Delfshaven, waar bouwer DuraVermeer en corporatie ComWonen geld in hebben gestoken.”

Kijk met een frisse blik

Sinds het openbaar aanbesteden in de welzijnswereld een vlucht heeft genomen, hebben gevestigde organisaties moeite om opdrachten binnen te halen. Fatima Lamkharrat ziet het met lede ogen aan. “Ik heb meegemaakt dat ik moest stoppen met mijn werk in een wijk waarin ik jarenlang heb geïnvesteerd in relaties met bewoners, omdat de openbare aanbesteding is gewonnen door een hip bureautje van buiten de stad. Hun aanbieding was blijkbaar overtuigend, maar ze hebben nul binding met de wijk. Dan komen ze aan mij vragen of ik een lijst met contactpersonen voor ze heb. Vervolgens gaan alle *credits* naar dat hippe bureautje, terwijl mijn voorwerk essentieel is geweest.” Dries Ouwerkerk ziet juist nieuwe kansen in deze nieuwe situatie: “Laat je betalen voor die kennis. Je kunt die lijst verkopen, of partner worden van dat bureautje. Daarnaast moet je zichtbaar maken wat je nog meer kunt bieden. Laat zien dat je in staat bent om de verbinding te leggen naar gebruiker en bewoner, dan ben je goud waard. Dat kunnen andere organisaties niet.”

Opbouwworkers worstelen vaak met hun positie: ze voelen zich heen en weer geslingerd tussen de belangen van de bewoners en de opdrachtgever. Fatima Lamkharrat: “Als je bent ingehuurd door de directie van een woningcorporatie, heb je te maken met hun belangen, maar die kunnen haaks staan op de wensen van de bewoners.” Volgens Dries Ouwerkerk hoeft dat geen probleem te zijn, als je met een frisse blik kijkt naar de rol van de opbouwworker. “Je bent geen belangenbehartiger van de bewoners, beschouw je werk als dat van een makelaar: je brengt twee partijen tot elkaar, zoekt naar een goede match. In die rol is het logisch dat je beide partijen wijzer maakt dan ze zijn, dus ook de corporatie. Daar hebben beide partijen baat bij.”

“De welzijnssector moet zichzelf opnieuw uitvinden”, zegt Hekon Pasman. “En wat opbouwwerk betreft: ik denk dat het vak aan het einde is van de levenscyclus. Het floerde in een tijd die voorbij is, toen de wind zowel politiek als maatschappelijk meezaat. Opbouwworkers konden doen of ze zelf bewoner waren en toen daar minder behoefte aan was, hebben ze verzuimd om nieuwe dingen uit te vinden voor de ingewikkelde maatschappelijke vraagstukken die ontstonden. Ze dreven op routine.”

Hugo Mulder zegt dat SONOR wel degelijk heeft geprobeerd een voortrekkersrol in te nemen bij het ontwikkelen van nieuwe methodieken en projecten. “In de

beginjaren werkten we daarin ook nauw samen met de stedelijke overheid. We zijn die rol kwijtgeraakt toen we ons aansloten bij de brancheorganisatie. Achteraf denk ik dat we ons hebben laten meezuigen door de malaise in de sector. Het lukte niet meer om ons als organisatie te onderscheiden.” Ton Notten, oud-lector Opgroeien in de Stad aan de Hogeschool Rotterdam, vindt het juist heel goed dat de BOSSR in 2003 is opgericht. “Stel je het tegenovergestelde eens voor: zonder brancheorganisatie was het welzijnswerk nu een ontplofte confettifabriek geweest. De BOSSR heeft juist voor enige samenhang en oriëntatie gezorgd.”

Werk samen

Onder invloed van de Wmo zullen professionals in de zorg- en welzijnssector steeds nauwer samenwerken. Vooral opbouwworkers en maatschappelijk workers zullen elkaar in de wijken veelvuldig tegenkomen, verwacht Anton van Genabeek, directeur van SONOR. “In feite is er behoefte aan een nieuw soort werker: iemand die oog heeft voor de individuele kant van een probleem en die ook iets snapt van de steunstructuren in de wijk. En dan niet zelf handelen, maar organiseren dat er iets gebeurt: met buren, familie of andere professionele hulpverleners. Opbouwworkers kunnen dat, en zij kunnen hun kennis overbrengen aan de maatschappelijk workers.” Ton Notten pleit voor het uitbouwen van de tentakels, allerlei kleine samenwerkingsverbanden creëren en onverwachte koppelingen maken. In de Verenigde Staten zijn daar mooie voorbeelden van, zegt hij. “Banken, kerken, scholen, wetenschappers, journalisten, je kunt van alles aan elkaar knopen en dat kan leiden tot verrassende oplossingen. Waarom zou je een schoolgebouw’s middags niet kunnen gebruiken als buurthuis? Ik zie het nog niet gauw gebeuren, dat vrouwen met boodschappentassen komen koffiedrinken in het gebouw van de Hogeschool, maar het kan wel! Als je het maar organiseert.”

Angelina Adam ziet op dat vlak ook veel mogelijkheden. “We hebben te maken met een crisis, maar tegelijkertijd is er sprake van een enorm overschat, aan gebouwen die grote delen van de dag leegstaan, openbare ruimte die niet wordt benut, spullen die maar een paar keer per jaar worden gebruikt, talentvolle mensen die werkloos thuis zitten – noem maar op. Als je zo gaat kijken, zie je veel meer mogelijkheden voor een wijk. Ik zou daarover graag willen brainstormen met mensen van buiten de sociale sector, zoals kunstenaars, techneuten en wetenschappers. Dan kan leiden tot verrassende ideeën.” Opbouwwerker Fouad Akka

waarschuwt wel voor een overdaad aan professionals in een wijk. "Soms zijn er zoveel mensen actief, dat er juist helemaal niets van de grond komt en de werkelijke problemen blijven bestaan. Het is dus heel belangrijk om goed samen te werken en een duidelijke visie te hebben op wat je wilt bereiken."

Nieuwe coalities smeden, dat is volgens Hekon Pasman voor het opbouwwerk de beste manier om een rol van betekenis te kunnen spelen in de samenleving. "Bekijk per vraagstuk met wie je het beste kunt samenwerken om een voor de opdrachtgever zo interessant mogelijk pakket te kunnen aanbieden. Op het gebied van opvoeden kun je een coalitie aangaan met de kinderopvang of peuterspeelzalen – die zijn ook aan het einde van hun Latijn. Het onderwerp jeugdzorg biedt veel kansen, bijvoorbeeld in samenwerking met de Centra voor Jeugd en Gezin. En bekijk het ook per stad met een frisse blik: ieder gebied vraagt om eigen oplossingen." Toby Witte, lector maatschappelijk zorg aan de Hogeschool Rotterdam, ziet ook veel mogelijkheden bij de Centra voor Jeugd en Gezin: "Zo'n dertig procent van de probleemgezinnen kan door hen niet worden bereikt. Daar kan een opbouwwerker van grote waarde zijn: hij kent de wijk, weet hoe hij met mensen in contact moet komen en is in staat om een koppeling tot stand te brengen."

Ids Thepass vraagt zich overigens af of het verstandig is om als welzijnsorganisatie ver buiten je eigen gebied te willen werken. Zorginstelling Laurens is dat niet van plan, zegt hij. "Ik vind het opportunistisch om in vreemde gebieden aan de slag te gaan. Je moet in de haervaten van de samenleving zitten, om je werk goed te kunnen doen, daarom blijven wij in Rotterdam en omgeving."

Ondersteun burgerkracht

Zelfredzaamheid en burgerkracht zijn veel voorkomende termen in beleidsstukken over de Wmo. Fouad Akka benadrukt dat burgerparticipatie altijd de sterke kant is geweest van zijn vak. "Doordat opbouwwerkers vertrouwen hebben opgebouwd in een wijk, kunnen ze steun geven aan bewoners." Maar hoe zorg je er in deze tijd voor dat groepen bewoners zich inzetten voor een gemeenschappelijk doel, vraagt Frans Franssen zich af. "Hoe krijg je ze op de barricades? In de tijd van de stadsvernieuwing was er een gemeenschappelijk doel, namelijk goed en goedkoop wonen, en daarin vonden de bewoners elkaar. Nu is het een heel andere wereld, waarin mensen veel minder opkomen voor collectieve belangen. Het opbouwwerk

moet dus ook anders opereren.” Ton Notten vindt dat het opbouwwerk zich moet afvragen op welke manier burgers tot actie kunnen worden verleid. “De barricades van de jaren zeventig waren aangenaam verwarmd, in feite organiseerde de overheid zelf het tegengeluid. Het moet nu anders. Kijk naar de successen, want die zijn er. Leg een vergrootglas op een groep Marokkaanse meiden die het goed doen in een wijk en analyseer hoe het komt dat ze in actie zijn gekomen.”

Angelina Adam beaamt zijn woorden: “Er is genoeg burgerkracht in de samenleving. Je moet het signaleren en ervoor zorgen dat het zich kan ontwikkelen. Het organiseren van mensen gaat op hele andere manieren dan vroeger. Het bereik van sociale media is enorm; die kun je gebruiken.” Als voorbeeld noemt ze Londen, waar in augustus 2011 dagenlang gevechten plaatsvonden tussen relschoppers en de politie. Toen de rust was weergekeerd, bleef er een enorme berg troep achter in de stad. Een bewoner nam via Twitter het initiatief voor een schoonmaakactie en binnen een dag werd het account door 72.000 mensen gevuld; een klein deel kwam daadwerkelijk naar Londen om te helpen bij het opruimen.

Fatima Lamkharrat nuanceert de hoeveelheid burgerkracht in de samenleving. “Niet iedereen is in staat om eigen kracht te ontwikkelen. Daar moeten we ook oog voor hebben.” Piet Huiskens reageert: “Maar is dat een taak voor de opbouwwerker? Je bent geen belangenbehartiger, die tijd is voorbij. De aap moet blijven zitten op de schouder van degene die het betreft. De valkuil van de opbouwwerker is dat hij die aap overneemt van de bewoner. Mensen moeten het zelf doen, anders komt er niets van terecht.” Toch blijft het heel belangrijk om ervoor te zorgen dat de stem van kwetsbare mensen hoorbaar is, vindt Marjolein Keverling. “Ik weet ook niet of dat thuishoort bij de opbouwwerker, maar het is wel iets dat moet gebeuren.”

Hugo Mulder vindt de kracht van opbouwwerkers dat ze in staat zijn om op veel vlakken verbindingen te leggen. “Er zullen altijd kwetsbare mensen zijn die individuele zorg en ondersteuning nodig hebben, en er zijn groepen mensen die daar een rol kunnen spelen. Opbouwwerkers kunnen netwerken creëren en partijen bij elkaar brengen.” Dries Ouwerkerk pleit ervoor dat die verbindingen verder reiken dan de vanzelfsprekende partijen binnen onderwijs, zorg en wonen. “Kijk ook naar de economische kant”, zegt hij. Fatima Lamkharrat haakt daar direct op in: “Daar

zijn voorbeelden van, zoals in Afrikaanderwijk waar buurtbewoners een zakcentje kunnen verdienen door klusjes te doen. Daar wordt een koppeling gemaakt tussen welzijn en het versterken van de lokale wijkeconomie. Het is klein, maar biedt zeker kansen.”

Pas opleidingen aan

Gezien de toenemende overeenkomsten tussen maatschappelijk werk en opbouwwerk, zijn er ook aanpassingen nodig in de sociale opleidingen, meent Toby Witte. “Het draait in beide beroepen om methodisch handelen. Ik ben voorstander van een brede sociale opleiding, waarbij je pas na twee basisjaren kiest voor specialisatie. Dat is eigenlijk het model van de oude Sociale Academie. Het voordeel van een brede opleiding is dat je veel beter kunt inspelen op veranderingen in de maatschappij. De Hogeschool Rotterdam heeft geprobeerd één centrale opleiding social work op te zetten, maar dat is mislukt door een interne stammenstrijd.” Anton van Genabeek onderschrijft het belang van een brede opleiding: “Specialisme is te vaak een excus om je werk niet te hoeven doen.”

Volgens Caroline Kolenbrander, regiodirecteur van welzijnsorganisatie DOCK, vinden sommige opbouwwerkers het moeilijk om huis aan huis aan te bellen. “Daar ligt een rol voor de opleidingen”, meent ze. Toby Witte beaamt dat, en voegt er tevens aan toe: “Opbouwwerkers hebben vaak last van wat ik ‘handlingsverlegenheid’ noem. Ze hebben in theorie alles in huis om een probleem adequaat aan te pakken, en toch komen ze niet in actie. Op de Hogeschool proberen we daar aan te werken.” Caroline Kolenbrander vult aan: “Die schroom om te handelen kan ook te maken hebben met de onduidelijkheid van de opdracht, of het gebrek aan een goede methodiek. In de tijd van de stadsvernieuwing was het heel helder: je kwam op voor de woonrechten van de buurtbewoners. Nu moet je aan allerlei eisen voldoen en verantwoording afleggen over wat je doet.”

Ton Notten mist bij de huidige studenten het besef dat zij het goede voorbeeld moeten geven in omgangsvormen. “De welzijnswerkers moeten de maatschappij laten zien hoe wij moeten omgaan met zieken, zwakken en vreemdelingen. Het lijkt wel of dat niet meer tot de professionaliteit behoort, of dat niet meer wordt meegegeven aan de studenten.”

Werk als ondernemer

Angelina Adam vindt dat de bestaande organisaties breed moeten denken: “Je wilt dat de samenleving vooruit gaat, dat mensen kunnen meekomen en kinderen zich kunnen ontwikkelen. Het werk moet gedaan worden; het is niet belangrijk of een instituut overeind blijft.”

Ids Thepass zegt dat een organisatie als SONOR een onaantrekkelijke partner is voor Laurens. “Niemand heeft zin om een instituut in stand te houden. Ik heb belang bij goede professionals, die kunnen zorgen voor de duurzame kwaliteit van ons werk in de wijken. Ik wil ze in dienst nemen, of inhuren als zelfstandig ondernemer als ze passen bij onze visie en benadering van het werk, maar ik heb geen behoefte aan een tweede kapitein op het schip.” Toch gelooft Hugo Mulder in de meerwaarde van een zelfstandige professionele organisatie voor opbouwwerkers. “Het is belangrijk om te werken aan deskundigheidsbevordering, zodat je niet overal het wiel hoeft uit te vinden.”

Piet Huiskens reikt een gewaagde oplossing aan: “Hef de boel op en start een uur later een nieuwe organisatie. Zeg tegen het personeel dat ze de helft van hun salaris behouden, en dat ze de andere helft zelf moeten verdienen. Of laat opdrachtgevers bij je winkelen, zeg dat ze een opbouwwerker mogen uitkiezen. En als mensen het dan goed doen, kun je ze extra belonen.” Fatima Lamkharrat ziet daar niets in. “Dan ga je typetjes verkopen en heb je helemaal geen grip meer op het grotere geheel. Ik geloof in dit vak, ik geloof dat we mensen verder kunnen helpen; buurten sociaaler, leuker en veiliger kunnen maken. Als je een projectbureau wordt dat even een klus komt klaren, mis je de constante factor. Dat gaat ten koste van de kwaliteit.”

Marjolein Keverling beaamt dat het belangrijk is om langere tijd in een wijk te werken, om echt door te kunnen dringen in de haarraten ervan. “Maar als je je werk goed doet, blijf je vanzelf wat langer, want dan is de opdrachtgever blij met je. En op een gegeven moment is het ook goed om weer uit een wijk te vertrekken, zodat de ontstane netwerken zelfstandig verder kunnen gaan.”

Anton van Genabeek is niet van plan om de crisis te bezweren door SONOR op te heffen en in een nieuwe vorm een doorstart te maken. “Ik vind het niet sociaal om de boel failliet te laten gaan en vervolgens opnieuw te beginnen. Juist in crisis-

tijd hoor je dat niet te doen. Bovendien vind ik opnieuw beginnen geen recht doen aan wat er is.” Hij ziet zonder twijfel mogelijkheden voor een onafhankelijke opbouwwerkorganisatie als SONOR, maar dan is wel “meer scherpte” nodig, gericht op sociaal ondernemerschap. “We zijn middenstanders, ieder jaar moet er omzet gedraaid worden. Het is nu zaak om ervoor te zorgen dat opdrachtgevers niet meer om onze ideeën heen kunnen. Ook opbouwwerkers moeten acquireren en werk binnenhalen. Op dat vlak mag nog wel het een en ander gebeuren.” De ideale opbouwwerkorganisatie is volgens Anton van Genabeek “plat, met vrijheid en verantwoordelijkheid voor alle personeelsleden. Het zou goed zijn om mensen te kunnen afrekenen op hun bijdrage aan de omzet.”

Denk na over een andere naam

De term ‘opbouwwerker’ is veelvuldig onderwerp van gesprek. In de bloeiperiode van het vak paste die naam als een jas: de samenleving moest worden opgebouwd en de bewoners hadden daar professionele hulp bij nodig. Maar in de 21-ste eeuw staan diezelfde professionals voor hele andere uitdagingen.

Ids Thepass voelt veel voor ‘wijkwerker’ of ‘buurtwerker’, hoewel hij ook ‘buurtmakelaar’ vindt passen bij de functie. DOCK gebruikt de term ‘opbouwwerk’ niet meer, vertelt Caroline Kolenbrander. “Wij noemen het tegenwoordig ‘straatcoaching’ en een opbouwwerker is ‘projectleider samenlevingsopbouw’, maar ik weet niet of dat verstandig is. Je kunt ook de oude term handhaven en de inhoud van het werk zodanig versterken dat niemand er meer omheen kan.” Hekon Pasman vindt dat de opbouwwerker zich het beste kan profileren als ‘interventiedeskundige’. “In de huidige samenleving is vooral behoefte aan deskundigen op het gebied van opgroeien, vereenzaming en veroudering, en veiligheid.”

In het eerste jaar na zijn aantreden heeft Anton van Genabeek getwijfeld over het handhaven van de term ‘opbouwwerk’. Was die zodanig besmet geraakt dat vervanging noodzakelijk was? En wat zou dan een goed alternatief zijn? “We kwamen daar niet uit, daarom hebben we bij SONOR besloten de term ‘opbouwwerk’ in stand te houden. Het is misschien een geuzennaam, maar wij dragen hem met trots.”

De gesprekpartners over de toekomst

Fouad Akka, senior opbouwwerker bij SONOR

Angelina Adam, manager SONOR

Frans Franssen, oud-directeur KSGJ, oud-voorzitter BOSSR

Anton van Genabeek, directeur SONOR

Piet Huiskens, directeur Bureau De Werkplaats

Marjolein Keverling, Programmamanager Gezonede Stad bij
de GGD

Caroline Kolenbrander, regiodirecteur DOCK

Fatima Lamkharrat, senior opbouwwerker SONOR

Ton Notten, lector in ruste, Hogeschool Rotterdam en Vrije
Universiteit Brussel

Dries Ouwerkerk, oud-directeur van de Maaskoepel

Hekon Pasman, socioloog en organisatie-adviseur in de
sociale sector

Ids Thepass, voorzitter Raad van Bestuur zorginstelling Laurens

Toby Witte, lector maatschappelijk zorg, Hogeschool Rotterdam

Een van de gesprekken met de professionals en deskundigen. Van links naar rechts: Hugo Mulder, Hekon Pasman, Frans Franssen, Ria de Wit, Ton Notten. Op de rug gezien: Angelina Adam.

Bronnen

- Els van den Bent, 2012: *Proeftuin Rotterdam* ISBN 978.94.6105.2797
- Marta Dozy, 2009: ‘*Het is altijd het Beroep van de Toekomst geweest*’ ISBN 90.5730.618.2
- Ido de Haan en Jan Willem Duyvendak, 2002: *In het hart van de verzorgingsstaat*, ISBN 90-5730-214-4
- René van der Voorn, 2009: *Uit de schaduw van de ander* (essay)
- Toby Witte, 2011: *In de ban van Rotterdam* (lezing)
- Toby Witte, 2011: *Hart van de verzorgingsstad* ISBN 978-90-441-2762-1
- Jaarverslagen SONOR 1996-2011
- Rotterdams Dagblad, diverse artikelen
- www.rotterdamsdeelgemeenten.nl
- *Blik op Bloemhof, wijkvisie 1998-2002* (Ria de Wit)
- Kenniscentrum Grote Steden, 2003: *Op je Klompen, Hoe nieuw leven te blazen in een oude stadswijk* (Els Desmet, Piet Huiskens, Annemarie Sour)
- Concretrapport domein Welzijn – Onderzoeksteam Trendanalyse, Nationaal Archief, mei 2011

Dit boek is mogelijk gemaakt door:

SONOR, Stichting Daadkracht, Sichting Huurdersbelangen Rotterdam, KSGJ-fonds,
Stichting Animus Donandi, Stichting Solidaridam

Met dank aan:

Angelina Adam, Fouad Akka, Jelle Brandsma, Loes van Dongen, Frans Franssen,
Anton van Genabeek, Piet Huiskens, Marjolein Keverling, Ria Kleinjan, Caroline
Kolenbrander, Fatima Lamkharrat, Ton Notten, Dries Ouwerkerk, Hekon Pasman,
Joop Reijngoud, Ids Thepass, Arthur van Thiel, Marianne Verkaik en Toby Witte.

Colofon

©2013

Tekst: Ria de Wit ([Zegge & Schrijve](http://www.zegge-en-schrijve.nl), www.zegge-en-schrijve.nl)

Ontwerp: Sybren Vlasblom (A10plus, www.a10plus.nl)

Fotografie (tenzij anders vermeld): Nationaal Archief, Den Haag, Rijksfotoarchief: Fotocollectie
Algemeen Nederlands Fotopersbureau (ANEFO), 1945-1989 - negatiefstroken zwart/wit;
collectie Hugo Mulder; Rick Keus; Ellen Prins en anderen

Drukwerk: Efficiënta Offsetdrukkerij b.v.

ISBN 978-90-820092-0-0

Hugo bedankt alle mensen die in zijn leven van invloed zijn geweest:

Madalon Lommerse, Imro Lont, André v.d. Louw, Frida Louwerse, Hans v.d. Lugt, Kees v.d. Lugt, Anja Lugten †, Mariette Lusse, Jan Maas, Els Maasdam, Theo Magito, Paula Magnus, Zorica Majic, Carlein Maka, Marianne Martens, Marjolijn Masselink, Maarten Mathijssen, Ferry Matshelumual, Freddy May, Fred Meerhof, Ed de Meijer, Eric Meijer, Frans Meijer, Herman Meijer, Martha Meijer, Petra Meijer, Rob Meijer, Ton Meijer, Veerle de Meijer, Wim Meijer, Ria Meijerink, Astrid Melger, Bram v.d. Merwe, Martin v.d. Merwe, Cristie Metsemakers, Plony van Mill, Ardy Moeijes, Rob Moij, Rob Moioli †, Hans Molenkamp, Ati Moll, Jerry Monkou, Geertje Moréé van Capellen, Willem v.d. Most, Paula Mosterman, Bern Motta, Marcel Mucek, Jan Muijlwijk, Anthe Mulder, Fenny Mulder, Jan Mulder †, Jasper Mulder, Karin Mulder, Lenie Mulder, Myranda Mulder, Tim Mulder, Wouter Mulder, Ben Musch, Anna Nagtzzaam, Frans Nauta, Ellen Nederlof, Thijs Nederveen, Mieke Nefkens, Linda Nelissen, Peter v.d. Neut, Bronja Nijk, Monice Nijk, Gerda Nijssen, Kees Nobel †, Theo Noordermeer, Henry Noorlander, Ton Notten, Rob Noy, Mustapha Ocal, Arthur Oerlemans, Ender Öhren, Ali Oksak, Herman van Olst †, Dirk Oomen, Ellen van Oorschot, Vera van Oosterhout †, Henk Oosterling, Els Oosterman †, Maurice Oosthoek, Ivo Opstelten, Erhan Orhan, Bert Ormel †, Dick Ormel, Judith Otte, Maarten van Otterdijk, Clara Ottespeier, Bart den Ouden, Bart v.d. Ouden, Mary Oudendijk, Corrie Oudijk, Leona Ouwehand, Dries Ouwerkerk, Zeki Ozkirim, Martien van Paassen, Frank v.d. Palen, Hekon Pasman, Frank Pavias, Arno Peeters, Rian Peeters, Hugo Pennaerts, Ton v.d. Pennen, Ellen Perik, Margreet Pethke, Veerle Petit, Fred Piek, Maarten Pieters, Mike Pieters, Merle Pijlman, Leo van Pinxten, Ruud Platenburg, Rien Plattechorre, Jaap Pleging, Willem Pleune, Jan v.d. Ploeg †, Martine Plönissen, Hans Poldervaart, Arie Pols, Geertien Pols, Dini Polwijk, Willem Poot, Nelleke Poppelier, Rickert Pos, Hugo Post, André Postma, Hugo Priemus, Ellen Prins, Irene Prins, Lia Prins, JanDirk Pronk, Dick van Puffelen, Purwanto Purwanto, Lachen Quaf, Arnold Quanjer, Eddy Rahantoknam, Liesbeth v.d. Ree, Wim van Ree, Jos Reehorst, Eva Reekers, Peter de Regt, Arie van Reij, Joop Reijngoud, Wim Reinierse, Geert Renes, Maarten Rensen, Arthur de Reuver, Miep de Reuver, Gerard Riethuis, Marit Riet, Elly Rijenga, Rob Rijenga, Hielke van Rijn, At van Rijsdam, Emile van Rinsum, Jan Robberegt, Don Rodriguez, Joke Rodriguez, Joop Roijers, Wil Roijers, Barend Rombout, Wil de Roode, Ad de Rooij, Wim Rooijackers, Tilly de Rooy, Andrea Rook, Yvonne Roolaart, Martin Roos, Peter Roovers, Kees Roozen, Nico Ros, Topsy Ros, Suzanne Royers, Ahmed Rubio, Michel de Ruijter, Lenie de Ruiter, Frans Saat, Mohamed Saïdi, Tos Sajja, Ahmed Salhi, Antou Santos, Henkjan Sarink, Richard Scalzo, Sjaan Schaap, Dirk Schafthuizen, Herman Schafthuizen, Henk van Schagen, Peter Scheffler †, Paul Scheffers, Hans Schenk, Hans Schenkel, Dirk Scherpenisse, Marien van Schijndel, Eric Schipper, Jan Schot, Kees Schouten, Netty Schrama, Dominic Schreijen, Elske Schreuder, Hedwig Schrijen, Gerard Schuiling, Leida Schuringa, Rinske Schuttevaar, Brahim Seali, Peggy Sebajo, Huub Severiens, Cemile Sezer, Marijke Sidney, Rob Siebeling, Fenny Siekman †, Gorjana Sijan, Dide Silva de Jesus, Antonio da Silva, Ad Simons, Bechtje Simons, Hans Simons, Peter Slot, Liesbeth v.d. Sluijs, Dick Sluijter, Monique Smeets, Els de Smet, Ada Smit, Cees Smit, Dirk Smit, Mo Smit, Olga Smit, Friso Smits, Gerard Smulders, Cor Snijders, Antoinette Soeteman, Jilles Soffree, Vida Soheili, Piet Solleveld, Ton Sonneveldt, Annemarie Sour, Miquel Sousa, Frans Spiering, Harrie Sprengers, JanWillem Springeling, Cees Spruijt, Els Stam, Gerard Stam, Paula Stam, Truus Stam, Loet Steenbakker, Silvia Stentler, Erik Sterk, Gerrit Sterkman, Willem van Stigt, Yvonne Stiphout, Frouke Stoeckart, Rob Stoeckart, Carla Stolk, Theo van Straaten, Jan Straetemans, Erik Strating, Kees Stuurop †, Tahsin Sürcü, Ineke Suurmond, Jacqueline Suykerbuyk, Agnes Swieringa, Driss Tabghí, Miriam Tahtah, Sjaak v.d. Tak, Sherita Takoerdath, Nurdan Tatoglu, Tineke Teunen, Niayzi Tevzi, Ids Thepass, Arthur van Thiel, Paul Tholenaars, Ilya Tiebout, Marcel Tiell, Hennie van Tienhoven, Louwra Timmer, Kitty Tol, Pieter Tops, Lies Tredgett, Erik Trinconi †, Cyriel Trisscheijen, Willem Tuijman, Feijke Twigt, Ann Tuc, Jasper Tuijtel, Corrie Ulenberg, Jan Ulenberg †, Ali Unal, Veronique Vaarten, Jan Vaessen, Ingo Veels, Els van Veen, Ger van Veen, Rob van Veen, Anne van Veen, Nel in 't Veld, Henk v.d. Velden, Rien v.d. Velden, Jasper Veldhuis, Roel van Veldhuizen, Thelma Veling, Chris Velthuisen, Carel van Velzen, Emiel van Velzen, Hanneke v.d. Ven, Renske Venstra, Willy Verbakel, Jurgen Verbeek, Anneke Vereijken, Ernst Verhaar †, Chiel Verhoeff, An Verhoeven, Jan Verhoeven, Marianne Verkaik, Joop Verkerk, Jenny Vermeer, Elzelien Vermeijden, Pim Vermeulen, Leny Verschoor, Netty Verschoor, Hans Verslujs, Arjan Verwoerd, Lex Verzijlbergh, Wil van Vessem †, Loes Vink, Henk Vis, Danny Vischerdatt, Mari Visser, Paul Vlaar, Sybren Vlasblom, Jaap v.d. Vlugt, Barbara Vonk, Hans Vonk, Crista Vonkeman, Nico de Voogd, Ben Vooges, Aart-Jan Voogt, Peter Voogt, Cok Voorburg, René vd. Voorn †, Karin Vorsters, Koos Vos, Ronald de Vos, Nicoline Voskamp, Theo de Vree, Hans de Vries, Marijke de Vries, Harry Vrinds, Moniek Vroom, Paul van Vugt, Andries v.d. Wal, Anouk Walbroek, Frans Weber, Tinus Weber, Marlie Weemen, Maarten Weers, Frans van Wees, Stien Weigertse, Gerda Wellemans, Wouter van Welzen, Jan Westhoff, Rieks Westrik, Hans Weterman †, Wim Wiegman, Marijke van Wieringen, Theo van Wieringen, Hennie Wiersma, Liesbeth van Wifferen, Cees van Wijk †, Felix Wijnberg †, Wim Wilbers, Hans v.d. Wilk, Dries Willems, Dries Willems, Peter Willemse †, Eveline Wind, Kees v.d. Windt, Pieter Winsemius, Mieke de Wit, Ria de Wit, Toby Witte, Kenneth Woe-A-Tsoj, Wil van Woensel, Robert v.d. Woerden, Sjaak van 't Woud, Sati Yesildal, Jan Zaal, Betty v.d. Zande, Hans v.d. Zande, Wim v.d. Zanden, Arie van Zanten, Ben van Zanten, Hetty Zeegers, Ayla Zengin, Martin van Zeventem, Francien v.d. Zijden, Adriaan Zijlmans, Anke Zijlmans, Ferry Zindel, Janneke Zomervrucht, Ivo Zuidervaart, Wil Zuydenweg, Hans van Zuuren, Joke v.d. Zwaard, Lies Zwart, Lydia Zwart, Willem Zwicker en anderen.

